...ХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

43-дахи жэлээ гарана

БУРЯАД УНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 128 (11114) | 1966 оной майн 31, вторник | Сэн 2 мүнгэн

Газарай гектар бүриһөө абтадаг ургасые бүхы аргаар дээшэлүүлхэ гээшэ хүдөө ажахыгаа бүхы дээрэнь, илангаяа ороохо тараа ургуулан абалгаяа хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ эшэ нүхэсэл болоно.

(КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй тогтоолһоо)

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум

[Г]АЗАР ШАНАРЖУУЛДАГ МЕЛИОРАЦИ—ОРОН ДОТОР ХҮДӨӨ АЖАХЫН ҮЙЛЭДБЭРИИЕ НАЙДАМТАЙГААР БАЙГУУЛХА ШУХАЛА АСУУДАЛ МҮН

[К]ПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Л. И. БРЕЖНЕВЭЙ 1966 оной майн 27-до хэлэһэн үгэ

...эдүүд! Дотоодын, мүн гадаа... политикые тодорхойлһон пар... XXIII съездын болоһоной һүү... дангүй ЦК-гай энэ Пленум сугл... Ойрын табан жэлдэ арадай ... хүгжөөхэ программа съезд ...н абаа. Энээниие бэелүүлгэ ...низмын материально-техниче... ...дэһэ һуури байгуулгада шэнэ ...лхам хэхэ арга манай орондо ... байна.

...дын шиидхэбэринүүдые, бүхы ... ажахын, тэрэшэлэн промыш... ...стиин, хүдөө ажахын үйлэдбэ... наука болон соёл культурын ... съездын табиһан зорилгонуу... ...айлбарилха талаар партийна ...зацинууд ехэ хүдэлмэри хээ. ...республика, хизаар, область, ...болон районуудта партийна ...эдэй суглаанууд болоо. Съез... шиидхэбэринүүдые бүхы партий... ...организацинууд зүбшэн хэл... Хүдэлмэришэд, колхознигууд, ...хүдэлмэрилэгшэд болон ком... ...шуудай хэдэн зуун мянган суг... ...д үнгэргэгдөө. Хэдэн миллион ...коммунистнууд болон партийна... ...хинүүд эдэ суглаанууд дээрэ ...лэжэ, съездын шиидхэбэринүүд ...өөһэдынгөө һанамжануудые ...йлэн мэдүүлөө.

...III съездын шиидхэбэринүүдэй, ...партиин политическэ хараа ...най, дотоодын болон гадаадын ...ткын нэгэн дуугаар, бүгэдэ ...н зүгһөө һайшаагдаһан тухай, ...табан жэл түшаа съездын Ди... ...ануудэй хүсэдөөр һайшаагда... ...тухай Центральна Комитедтэ оро... ...элэсэлнүүд, тоосоонууд, мүн ...нистнууд болон партийнабэшэ ...дай олон тоото бэшэгүүд гар... ...үгэнэ. Нүхэдүүд, энэ хадаа ...ороной экономикые саашадань ...ехэ, коммунизмын материаль... ...ическэ үндэһэ һуури бай... ...талаар партиин Центральна ...едэй зохёоһон, съездын батал... ...олитическэ хараа шэглэлэй зүб ...е харуулжа үгэнэ.

...ай бүхы урдын, тэрэшэлэн мү... амжалтанууд, бидэнэй түйла... ...хы юумэнүүд арадай дэмжэл... ...партиин түшэглэдэг, мүн түшэг... ...ые байһанаар тайлбарилагдана. ...дэмжэлгэ манай партиин хүсэн, ...түйлалтануудаймнай эшэ үндэ... ...оложо үгэнэ. Съездын шиидхэ... ...үүдэй халуунаар, нэгэн дуугаар ...гдаһаниинь, эдэ шиидхэбэри... ...арадай хүсэдөөр дэмжэһэн, ...ие бэелүүлхын тулада бүхы ...шадал, шадабари, өөрынгөө ...бодол болон оюун бэлигые, тү... ...эршэ залиие зорюулхаар бэ... ...йһан тухайгаа элирхэйлэн мэ... ...эниинь маанадые бултыемнай ...лна, бүхы арадай ажахын та... ...һалбари бүхэнэй талаар энэ та... ...элэй даалгабаринуудые амжал... ...аар дүүргэхэ бүхы арга болом... ...гэжэ хэлэхэ үндэһэ баримта ...ртэ олгоно.

...өө зорилго юуб гэхэдэ, полити... ...ажалай хүтэлбэрилэгшэ бүхэн ...истр, партиин обкомой секре... ...заводой директор, барилгын на... ...колхозой түрүүлэгшэ, сов... ...директор—бүхы ехэшье, бага... ...хүтэлбэрилэгшэд гэлсүүлдэгүүд ...ажал хэрэгые зүбөөр эмхид... ...шадабаритай байха ёһотой гэжэ ...дээрэ онсолон тэмдэглэгдэһэн...

...тиин съездын шиидхэбэринүүд... ...ибботой олон асуудал хаража ...тулада маанад үшөө хэдэн ...үнгэргэхэ ёһотой болонобди. ...шиидхэбэринүүд соо тон то... ...гсгаар шухала асуудалнууд та... ...ай гэжэ мэдээжэ. Промышлен... ...барилгын, хүдөө ажахын, ...лэн наука болон соёл культу... ...талаар съездын шиидхэбэрину... ...үргэлгэ тухай асуудалнуудые ...Политбюрогой заседанинууд ...нэгэтэ бэшэ зүбшэн хэлсэхэ ...ай болонобди. Энэ хадаа манай ...партийна органуудта—респуб... ...ууудай компартинуудай Цент... ...Комитедүүдтэ, партиин край... ...обкомууд, горкомууд болон ...уудта хамаадана.

...ы партийна организацинууд, ...профсоюзна болон ажахын ...съездын шиидхэбэринүүдые ...ые өөрынгөө ажал ябуул... ...хуби болгохо, эдэ шиидхэ... ...үдые амжалтатайгаар бэелүүл... ...алхаар эгээн шухала асуу... ...ые үдэр бүриин ажабайдалһаа ...ёһотой. Өөрынгөө организациин ...ябуулгын түлөө, гүрэнэй бүхы ...дэй түлөө тон ехэ харюусал... гатай байдагаар партийна организаци бүхэниие, партиин гэшүүн бүхэниие хүмүүжүүлхэ хэрэгтэй гэжэ съезд дээрэ заагдаа һэн. Энээнгүйгөөр бидэнэр манай бүхы ехэ зорилгонуудые амжалтатайгаар шиидхэжэ шадахагүйбди.

Ажахын болон соёл культурын байгуулалтын эгээн лэ шухала участогуудта гол анхаралаа хандуулхын тулада съездын шиидхэбэринүүд соо табигдаһан олон асуудалһаа түрүүшын ээлжээндэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнуудые маанад шэлэн олохо зэргэтэйбди. Энэ хадаа манай бүхы ажал ябуулгын мүнөө бүри үргэн ехэ, улам орёо болоод байхада бүришье ехэ шухала удха шанартай.

Хүн зониие эдеэ хоолой продукгнуудаар, промышленностиие түүхэй эдэр һаадгүй һайнаар хангалгын дулдыдадаг, манай экономикын шухалын шухала һалбари болгошо хүдөө ажахын удха шанар Центральна Комитедэй мартын Пленум (1965 он) дээрэ, удаань партиин съезд дээрэ тусгаар онсолон тэмдэглэгдэ һэн. Хүдөө ажахын хүгжэлтэ национальна доходой ургалтые, арадай материальна байдалай һайжаралгые, тиимэ болохолоороо, социально-экономическа хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлгые нилээд ехээр тодорхойлхо байна.

Манай хүдөө ажахын хүгжэлтэдэхи олон дутуунууд, бэрхэшээлнүүд мартын Пленум дээрэ элирүүлэгдэ һэн. Партиин ехэ хүдэлмэри хэһэн, мүн хүдөө ажахын үйлэдбэридэ амжалтануудай түйлагдаһан болобошье, энэ һалбариин горитой гээгдэлтэй байһые бидэнэр обёоронгүй гаража шадахагүй байгаабди. Илангаяа һүүлшын табан жэлэй турша соо хүдөө ажахые хүтэлбэрилгэдэ хэдэ хэдэн дутуунуудай, мүн алдуунуудай гаргагдаһан дээрэһээ хүдөө ажахын продукциин ургалта удаарууллагдаһан байгаа гэжэ Пленум дээрэ тэмдэглэгдээ һэн. Ороohото, крупагай болон зарим техническэ ургамалнуудые оухы дээрэнь хуряажа абалга ороной хэрэглэмжые хүсэдөөр хангахагүйһөө гадна, бүхы арадай ажахые, хамагай түрүүндэ арадые эдеэ хоолой зүйлнүүдээр болон промышленна эд бараагаар хангалгада шухала үүргэ дүүргэдэг хүнгэн, эдеэ хоолой промышленностиие хүгжөөлгэдэ һаал түбэг болоһон байна.

Ороohо тарая ургуулан абалга нэгэл хэмдээ үлэхэһөө гадна, энэ ушар байдал хүдөө ажахын баһа нэгэ шухала һалбарида—мал ажалда нүлөөлһэн байна. Энэ һалбари ехэ тогтууригүй байгаа. Зарим жэлдэ угаа ехэ гээлтэ хоролтодо орожо, удаань малай болон шубуунай тоо дахяад һэргээн олон болгохын, ашаг шэмыень дээшэлүүлхын тулада хэдэн жэлээ бараха баатай болодог байгаабди.

Мүнөө ажабайдалай харуулһанай ёһоор мартын Пленум, мүн XXIII съезд хүдөө ажахые дэбжээхэ зүб политическэ болон бодото хараа шэглэл тодорхойлһон байна. КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй удаадахи тогтоолнууд мартын Пленумэй шиидхэбэринүүдтэ нэмэлтэ болоһон, хүгжөөһэн, колхоз, совхозуудай үйлэдбэриие дэбжээхэдэ улам бүри таарамжатай эрхэ байдал бии болгоһон байха юм.

Совхозуудай трактористнууд-машинистнүүдэй ажалай түлөөһэн тухай, тэрэшэлэн ниитын үйлэдбэри хүгжөөлгэдэ колхознигуудай материальна урмашалые дээшэлүүлхэ тухай КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй һаяхан баталан абаһан шиидхэбэринүүд хүдөөдэ ехээр һайшаагдаа гэжэ эндэ нүхэдүүд хэлэһэн байна. Заатагүй үгтэхэ ажалай түлөөһэнэй эгээн доодо захын хэмжээн мүнөө бүхы колхозуудта тогтоогдохонь, ниитын үйлэдбэридэ хабаададаг колхознигууд хэһэн ажалайнгаа түлөө совхозой хүдэлмэришэндэ үгтэдэгэй шэнээн ажалай түлөөһэ абаха болоно.

Колхознигуудай ажалай түлөөһэнэй заатагүй үгтэхэ хэмжээе найдамтайгаар тогтоолго колхозно байгуулалтын томо илалта, совет обществын, манай партиин ехэ түйлалта болоно.

Нүхэдүүд! Хүдөө ажахын асуудалнуудые шиидхэхын тулада ехэ саг гаргаха, ехээр ажаллаха хэрэгтэй, энэ һалбариие хүгжөөлгэ арадай ажахыда угаа ехэ удха шанартай. Энэ баримта XXIII съездын болоһоной һүүлээр партиин ЦК-гай түрүүшын Пленум дээрэ тус асуудал табилгые уридшалан тодорхойлжо үгэһэн байна. Энэ шухала асуудалые мүнөө бидэнэрэй зүбшэн хэлсэжэ байһан ушар хүдөө ажахыда манай партиин ехэ анхарал хандуулдаг байһые харуулна.

Газар тарялан бүри болбосоноор эрхилэлгэдэ үндэһэлэн, хүдөө ажахын бүхы ургамалнуудай ургасые дээшэлүүлхэ гээшэ манай хүдөө ажахые дэбжэлтын бүри дээдэ хэмжээндэ гаргаха гол, шиидхэхы нүхэсэлнүүдэй нэгэн гэжэ партиин съезд тодорхойлоо. Энэ зорилго мүнөөшье угаа шухала, саашадаашье гол шухала зандаа байха. Энэ зорилгые эрхим һайнаар, түргэнөөр дүүргэхын, гектар бүхэндэ ургасые дээшэлүүлхэ асуудал шиидхэлгэдэнь колхоз, совхозуудта туһалхын тулада хүдөө ажахые саашадань оньһожоруулха, хими хэрэглэхэ хараа шэглэл парти тодорхойлоо.

Энэ табан жэлдэ 1 миллион 790 мянган трактор хүдөө ажахыда үгэхэ гэжэ хараалагдаһые һануулхыемни зүбшөөгыт. Энэ хадаа урда тээхи арбан жэлэй турша соо үгтэһэнэй шэнээн тоотой трактор табан жэлэй турша соо үгтэхэ гэһэн удхатай. Үнгэрэгшэ табан жэлдэ 6,3 миллиард түхэригэй хүдөө ажахын машина болон багажа зэмсэгүүдэй үгтэһэн байгаа һаань, мүнөө 10,7 миллиард түхэриг хүрэтэр сэнтэй машина, багажа зэмсэгүүд үгтэхэ.

Арадай ажахыда, тэрэ тоодо хүдөө ажахыда, үнэндөө технологическа хэрэгэйнь хуби болоһон автомобильна транспорт дуталдадаг гэжэ эли болоо. 1970 он болотор 600—650 мянга хүрэтэр ашаанай автомобильнуудые бүтээжэ гаргаха зорилго маанадай үмэнэ табигдана. Энэ ямар удхатайб гэхэдэ, мүнөө нилээд томо болоһон автомобильна промышленность хүсэ шадалаа 1,7 дахин нэмээхэ ушартай болоно. Хүдөө ажахыда энэ табан жэлэй турша соо 1 миллион 100 мянга гү, али үнгэрэгшэ табан жэлэйхидэ орходоо 2,6 дахин олон ашаанай автомобиль үгтэхэ ёһотой. Минеральна үтэгжүүлгэ гаргалга нилээд ехээр нэмэхэ.

Нүхэдүүд! Эдэ бүгэдэ газар тарялан бүри болбосоноор эрхилхэ хэрэгтэ туһалха ёһотой.

Полиие хаһа саг соонь эрхим шанартайгаар элдүүрилхэ, эртын намарай паар хахалха, өрхим сортнуудые шэлэн олохо, тарилгын хойноһоо харууһалха, газар тарялан болбосоноор эрхилхэ бусад хэмжээнүүдые абаха тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэһэнэй хэрэг байхагүй гэжэ һананаб. Эдэ бүхы, мүн бусад онол аргануу ургаса дээшэлүүлхэ хэрэгтэ угаа шухала гэжэ яһала ойлгосотой, эдэ бүхы аргануу колхоз, совхоз бүхэндэ оролдосотойгоор бэелүүлэгдэхэ зэргэтэй.

Бидэнэр урид хараха уялгатай байхатаяа хамта, бүри холуур хаража, элдэб ондоо, олонхидоо орёо бэрхэтэй хүрьһэнэй-сагай уларилай эрхэ байдалда хүдөө ажахые эрхилхэ баатай болодогоо хараадаа абаха хэрэгтэй. Эдээн тухай Пленум дээрэ үгэ хэлэһэн нүхэдүүд тон зүбөөр тэмдэглэһэн байна.

Ажабайдал, дүй дүршэл хүнүүдые олон юумэндэ һургана. Дүй дүршэл болон статистическэ мэдээнүүдые шэнжэлэлгэдэ үндэһэлэн, ажахын зорилгонуудые зүбөөр шиидхэлгые шэлэн олохо гээшэ өрхим арга боложо үгэнэ.

Ороohо тарая, бусад ургамалнуудые элбэгээр абаха хэрэгтэ энэ Пленум дээрэ бидэнэрэй дахяад гол анхаралаа хандуулжа байгаа хада, һүүлшын арбан жэлэй турша соо орон дотор абтаһан ургаса, ороohо тарая бүхыдэнь абалга болон бэлэдхэлгэ тухай зарим мэдээнүүдые Пленумдэ элидхэхыемни зүбшөөгыт. Иимэ мэдээнүүдые дурдая. Арбан жэлэй турша соо ороohото тараянай дунда зэргын ургаса гектарһаа 11,4 центнерһээ 8,3 центнер хүрэтэр, ороohо тарая бүхы дээрэнь абалга 152,1 миллион тонноһоо 102,6 миллион тонно хүрэтэр, гүрэнэй зүгһөө худалдан абалга 68,3 миллион тонноһоо 35,4 миллион тонно хүрэтэр алгасатайгаар абтадаг байгаа. Ороohо тарая бүхы дээрэнь ургуулан абалгын болон бэлэдхэлгын иимэ ехээр хубилжа байлга хүдөө ажахыда, ороной бүхы экономикодо угаа ехэ гарза гай ушаруулдаг. Хорин жэлэй мэдээнүүдые хаража үзэбэл баһал иимэрхүү.

Нүхэдүүд, тиимэһээ газарай үрэжэл дээшэлүүлхээр, ороohо тараянай, техническэ, тэжээлэй, бусад ургамалнуудай бүхы дээрээ лаб жэгдэшэгээр абтадаг байлгые хангахаар, үндэр баян, тогтууритай ургаса абаха арга маанадта олгохоор хэмжээнүүдые удаа дараалуулан абаха тухай мүнөө, мүн саашадаашье бодожо үзэхэ, оролдолго гаргаха уялгатайбди.

Энэ хадаа асари ехэ зорилго болоно. Энээниие хүдөө ажахын талаар хэршье ехэ һаань, манай партиин урда тээнь шиидхэхэ баатай болодог ямаршье шухала зорилгонуудтай сасуулха бидэнэр хүсэд үндэһэ баримтатайбди.

Манай һанамжын ёһоор газар шаноржуулдаг мелиораци, хүсэд үргэнөөр ойлгоходо, мүнөө угаа шухала хэрэг болоно, бидэнэр энэ асуудалые партиин Центральна Комитедэй тус Пленум дээрэ үргэнөөр зүбшэн хэлсэжэ байнабди.

Энэ юрын ябууд кампани бэшэ, энэ хадаа хүдөө ажахын талаар удаан болзор соо дүүргэгдэхээр хараалагдаһан программа, угаа ехэ хүсэлэл оролдолго гаргахаар, бага бэшэ мүнгэ зөөри болон материально-техническэ хэрэгсэлнүүдые гаргашалхаар программа болоно гэжэ бидэнэр өөһэдөө ойлгохо, бүхы партида, бүхы арадта лабаар хэлэжэ үгэхэ ёһотойбди. Энэ программа эрдэм наукын болон бодото дүй дүршэлэй мэдээнүүдтэ, совет экономико дотор мүнөө бии байһан бодото арга боломжонуудта үндэһэлнэ.

Газар шанаржуулдаг мелиораци хэхэ үргэн программа бэелүүлхэ шухала байһые үшөө мартын Пленумэй боложо байхада, КПСС-эй XXIII съездэ бэлэдхэлэй хэгдэжэ байха үедэ Центральна Комитет обёорон хараһан байха юм. Эгээл иимэһээ энэ табан жэлэй даабарита тоонуудые тодорхойлхдоо, хүндэ промышленностиин һалбаринуудай хүгжэлтые удаарууланггүйгөөр, тэрэшэлэн хүнгэн болон эдеэ хоолой промышленностиие эрид ехээр хүгжөөхэ шухала байһые хараада абахатаяа хамта, хүдөө ажахыда мүнөө хүрэтэр үзэгдөөгүй ехэ хэмжээтэй мүнгэ зөөри болон материальна нөөсэнүүдые олохын тулада маанад түсэблэлгын органуудтай хамта нилээд оролдосотойгоор хүдэлһэн байгаабди.

Мүнгэ зөөри болон материальна нөөсэнүүдые һалбаринуудай хоорондо шэнээр хубаарилжа, энэ табан жэлдэ хүдөө ажахын үйлэдбэридэ гүрэнэй зүгһөө 41 миллиард түхэриг, колхозуудай мүнгэ зөөритэй хамта 71 миллиард түхэриг һомолхо гэжэ хараалһыемнай таанад мэдэнэт. Мелиорациин хэрэгсэлдэ горитой мүнгэ зөөри һомологдохо. Сасуулжа үзэхын тулада хоёр тоо дурдахамни. ЦСУ-гай мэдээнэй ёһоор, дүрбэ-табан жэлэй, тайлбарилан хэлэбэл, дайнай хойто тээхи хорин жэлэй (1946—1965 онууд) турша соо-уһанай ажахын барилгада гүрэнэй зүгһөө 5,6 миллиард түхэриг һомологдоһон байгаа. Энэ табан жэлдэ тус зорилгоор 10 миллиард үлүүтэй түхэриг һомолхоор бидэнэр түсэблэнэбди.

Хараалан тодорхойлогдожо, Пленумэй үзэмжэдэ табигдаһан дурадхалнууд газар шанаржуулдаг мелиораци үргэнөөр хэхэ түсэб бэелүүлхын тулада Политбюрогой шэлэн олохо гэһэн гол шэглэлнүүдые тодорхойлжо үгэнэ. Пленум дээрэ энэ асуудалые зүбшэн хэлсэлгэ, нүхэдэй оруулһан дурадхалнууд, тэрэшэлэн тус асуудалые научно-шэнжэлэлгын болон проектнэ институдуудай, хүдөө ажахын органуудай, уһанай ажахын, советскэ болон партийна органуудай саашадань шэнжэлгэ, заһабаринуудые лаб оруулха байна. Зүгөөр бидэнэр энээнһээ айха ёһогүйбди, харин тад һөөргэ нэмэлтэнүүдые дурадхаха хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, тэдэнэр ажал хэрэгые нилээд һайжаруулха, гүрэнэй һомолһон мүнгэ зөөриие үрэ ехэтэйгээр ашаглаха хэрэгтэ туһалха байна.

Үрэжэлыень дээшэлүүлхэ талаар ямар нэгэн хүдэлмэри хэхэнь шухала бэшэ, тиимэ газар манай орон дотор байхагүй гэжэ онсолон тэмдэглэхые хүсэхэ байнаб. Гандадаг нютагуудтахи газар тухай, мүн шиигээр үлэмжэ ехэ газар тухай, уһа һалхинда гэмтэжэ муудаһан газар тухай, избёосхо холин тараагдахаар хужартай газар тухай эндэ хэлэгдэнэ.

Тиимэ болохолоороо, газар шанаржуулдаг мелиораци хэхэ үргэн программа ороной бүхы районуудта, колхоз, совхоз бүхэндэ бэелүүлэгдэхэ болоно. Мелиораци хадаа газар һайжаруулха талаар хэдэн олон элдэб хэмжээ ябуулга бэелүүлгые хараална бшуу.

Энэ хадаа Хойто Кавказда, Украинын урда талын нютагуудта, Молдавида, Поволжидо уһалагдадаг газар тарялангай шэнэ томо районуудые байгуулха, тэрэшэлэн Дунда Ази болон Закавказида газар уһалалгые саашадань хүгжөөхэ ябадал болоно.

Энэ хадаа хара хүрьһэтэйбэшэ нютагуудай шиигээр үлэмжэ ехэ газарые хатааха, өхүүн хүрьһэндэ избёосхо холихо, полинуудые бургааһа шугы болон шулуунһаань сэбэрлэхэ хэрэг мүн.

Энэ хадаа ороной бүхы нютагуудтахи хээрын бэлшээринүүдые һайжаруулга, гандуу районуудта бэлшээринүүдые уһажуулга болоно.

Энэ хадаа нютагай хадаһаа урдаһан, мүн газар дорохи уһые газар уһалхын тулада хэрэглэхэ, уһа сөөрэмүүдые тогтоохо, уһанай үертэ нэрбэгдэжэ, хүрьһэнэй гэмтэлгэтэй тэмсэхэ ябадал болоно.

Энэ хадаа Казахстанай, Сибириин, Ураалай, Поволжиин, Хойто Кавказай, Украинын тала газарай районуудта һалхинда үлеэлгэжэ газарай муудалгатай тэмсэхэ хэмжээнүүдые абаха хэрэг мүн.

Эсэстэнь энэ хадаа эдлүүриин газарай участок бүхэнэй шаднал һаа ехэ продукци үгэхын тулада газар эдлэлгые гуримшуулха ябадал болоно.

Газар шанаржуулдаг мелиораци хадаа хүдөө ажахын үйлэдбэриие тогтууритай болгохо, газар тарялан бүри болбосоноор эрхилхэ бусад хэмжээ ябуулгануудтай хамта ургасын болон мал ажалай ашаг шэмын шууд ургалтые хангаха байна.

Зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан асуудалай ямар онсо тала тухайнь хэлэхые хүсэнэбиб? Хамагай түрүүндэ арбан жэлэй туршада бэелүүлэгдэхэ мелиоративна хүдэлмэриин программые бидэнэр хараалан зохёожо байнабди. Тиихэдээ энэ табан жэлдэ бэелүүлхэ манай программа болгоомжотойгоор зохёогдожо, эгээн лэ бага хэмжээнэй хүдэлмэри хэхээр хараалһан байна гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Зүгөөр эдэ жэлнүүдтэ саашадаа бүри үргэн ехэ хүдэлмэри хэхэ бэлэдхэл хэгдэхэ ёһотой гэжэ бидэнэр багсаан тоолоһон байнабди. Энэ хадаа ямар удхагайб гэхэдэ, инженернэ һайн проектнүүдые байгуулха, шэнжэлэлгын ехэ хүдэлмэри, мүн экономическа тоололго хэхэ, үйлэдбэриин бааза бэхижүүлхэ хэрэгтэй. Газар малтадаг шэнэ болон бусад мелиоративна машинануудые бии болгохо тухай Пленум дээрэ хөөрэлдөөн болоо, тэдэниие бүтээхын тулада министерствэнүүд хүдэлмэри хэхэ зэргэтэй.

Манай амжалтануудые түйлаха тудам жэлэй түсэбүүд дотор нэмэлтэ мүнгэ зөөри болон арга боломжо олдожо, энэ бүхы хүдэлмэриие үргэдхэхэ аргатай байха гэжэ бидэнэр багсаанабди. Тиихэдэ колхоз, совхозууд, нютагай органууд хэн нэгэнэй ерэхые хүлеэжэ һуунгүйгөөр, хүдэлмэри хэжэ эхилхэ, өөһэдынгөө зүгһөө үүсхэл гаргаха, арга боломжонуудаа ашаглаха байна бшуу. Олон ажахынууд овощной болон фермэ шадарай участогуудые уһалхын тулада уһа сөөрэмүүдые тогтоожо орохо, үерэй үедэ халиһан уһа, газар дорохи уһа хэрэглэхые оролдохо, полинууд болон сабшалангуудые бургааһа шугыһаа, шулуунһаань сэбэрлэхэ, ехэ гаргаша болон орёо техникые хэрэглэхээр бэшэ бусад хүдэлмэри хэхэ байна. Багахан гол горхонууд дээрэ хаалтануудые бодхожо болоно. Энээн тухай нүхэр Горячев болон бусад хэлээ һэн.

Харин энээн түшаа Пленумэй болохые, шиидхэбэринүүдэй гаргагдахые зарим түрүү колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд хүлеэгээгүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Хоёр жэлэй урда тээ нүхэр Шелест болон нүхэр Лутагтай бидэнэр Крымскэ областиин «Дружба народов» гэжэ колхоздо хүрэһэн байгаабди. Энэ колхоз тухай эндэ хэлэгдэһэн байна. Колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Егудин маанадта полинуудаа харуулаа һэн. Нэгэ поли дээрэһээнь шэниисын 20 центнер, кукурузын 25 центнер ургаса абтажа болохо гээд тэрэ хэлэһэн байгаа. Яагаа багаб? гээд би асуугааб.

— Гэмгүй, гэмгүй. Саашадаа ябажа харая.

Нүгөөдэ поли дээрэ кукурузын 60 центнер, шэниисын 40 центнер ургаса үгэхэ гэжэ мэдүүлээд, эдэ участогуудые уһалхын тулада колхозой өөрынь малтаһан худаг тэрэ маанадта харуулаа.

Колхоздо мүнгэ зөөри яһала бии, зүгөөр полинуудые уһалалга эмхидхэхын тулада насосуудые, түхеэрэлгэнүүд болон бусад материалнуудые хаанаһааашье худалдажа абахын аргагүй гээд түрүүлэгшэ хөөрөө.

Бидэнэр Алексей Николаевич Косыгинтай бүри һаяхан Кубаньда ябахадаа, Кореновско районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Соболенкэтэй тэндэ хөөрэлдэһэн байнабди. Газар уһалхын тулада шухала болохо оньһон түхеэрэлгэнүүдые оложо шаданагүйб гэжэ тэрэ мүн лэ гомдоһон байха юм. Хэрбээ энэ талаар колхоз, совхозуудта бидэнэрэй туһалаад байгаа һаа, хараалагдаһанда орходоо һураггүй ехэ юумэн хэгдэхэ болоно.

Манай Пленумэй тогтоол нютагай үүсхэл эдэбхиие дээшэлүүлхэ, мүн областной, хизаарай болон республиканска организацинуудай дэмжэлгэтэйгөөр, тэрэшэлэн промышленна предприятинуудай туһаламжатайгаар колхоз, совхозуудай өөһэдынгөө хүсөөр, мүнгэ зөөреэр газар һайжаруулха, үрэжэлыень дээшэлүүлхэ хэрэг һураггүй эдэбхитэйгээр эрхилэлгэдэнь һайнаар нүлөөлхэ байна.

Нютагай организацинуудай үүсхэлһээ тон олон юумэн дулдыдаха. Днепропетровскые жэшээ болгон абаад үзэе. Эндэ город шадарай ажахынууд газарайнгаа ехэ талмайе өөһэдынгөө хүсөөр уһалаад, мүнөө городой хэрэглэмжые овощоор бүрин хүсэдөөр хангана.

Шэниисын, хара тараянай, барайгарай, кукурузын, бусад ороohото болон крупагай ургамалнуудые бүхы дээрэнь бүри элбэгээр ургуулжа абадаг болохо гээшэ маанадай үмэнэ үнчнэй табигдаһан, сааша саашадаа бүри ехэ удха шанартай болохо шухала асуудалнуудай нэгэн гэжэ ороной бүхы нютагуудта мелиоративна хүдэлмэри хэхэ тухай асуудалые ЦК-гай Пленумэй мүнөө зүбшэн хэлсэжэ байхада үшөө дахин онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Эгээл иимэһээ Пленумэй зүбшэхэ зүйлые тодорхойлходоо, ороohо таряанай, бусад ургамалнуудай элбэг баян тогтууритай ургаса абахын тулада газар шанаржуулдаг мелиораци үргэнөөр хүгжөөхэ тухай гэжэ асуудалые ЦК-гай Политбюро нэрлэһэн байгаа.

Хлопок болон бусад зарим техническэ ургамалнуудые тарихадаал, һүүлэй үе хүрэтэр газар уһалалга манайда гол түлэб хүгжөөгдэдэг байгаа. Энэ талаар һайн үрэ дүн гүйлагдаһай гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Бидэнэр хлопок, техническэ болон овощной ургамалнуудые тарилгые али болохоор саашадань үргэдхэхэбди, энэ зорилгоор шэнээр уһалагдадаг болоһон газар хэрэглэхэбди.

Гэбэшье гансахан лэ хлопогой талые харангүйгөөр, бүри үргэн түсэбтэйгөөр уһалагдадаг газар тарялан тухай асуудалые маанадай хаража үзэхэмнай мүнөө шухала болоно. Хүдөө ажахын гол зорилгонуудай нэгые шиидхэлгэдэ—ороohо тараа бүри элбэгээр абалгада газар уһалалгын туһалха байһан тухай эндэ хэлэгдэнэ. Энэ хэрэгэй талаар бидэнэр нилээд ехээр гээгдээбди. Орон дотор бүхы дээрээ абтадаг ороohо таряанай оройдоол 2 процентнь, барайгартай хамта, уһалагдадаг газар дээрэһээ мүнөө үедэ ургуулан абтадаг гэжэ һануулнаб.

Тиихэдэ худалдадаг ороohо тараа ургуулан абадаг нютагуудта уһалагдадаг талмай тон бага байха юм. Ороohото ургамалнуудай таригдадаг уһалагдадаг газар Россин Федерацида оройдоол хахад миллион гектар, Украинада —103 мянган гектар, Молдавида—9 мянган гектар болоно. Ган гасуурта эгээн лэ ехээр дайрагдадаг Поволжидошье оройдоол 24 мянган гектар уһалагдадаг газар дээрэ ороohото ургамал таригдана. Энэнь ороohото ургамалнуудай ниитэ талмайн процентын арбанай нэгэ хуби тухай болоно.

Тиимэ болохолоороо, худалдадаг ороohо тараа гол түлэб ургуулан абадаг районуудта бидэнэр ургаса дээшэлүүлхэ, продукци бүхыдэнь суглуулжа абалгые дээшэлүүлхэ хүсэтэ арга болгошо газар уһалалгые үнэндөө хэрэглэнэгүй гээшэбди.

Уһалагдадаг газар тарялангай шэнэ томо районуудые гол түлэб ороohото, бусад ургамалнуудай үндэр баян, найдамтай ургаса абахын тулада байгуулха гэжэ Пленумэй үзэмжэдэ табигдаһан хэмжээ ябуулганууд хараална. Энэ хадаа хамагай түрүүндэ Хойто Кавказ, Украинын урда талын хуби, Поволжи, Молдави, Аму-Дарья мүрэнэй адаг болон Казахстанай бусад районууд болоно.

Илангаяа сагай уларилай тааруугүй муу байһан жэлнүүдтэ уһалагдадаг талмайнууд дээрэһээ уһалагдадаггүй газарайхида орходоо хоёр-гурба, мүн дээшэшье дахин ехэ ороohо тарая зарим колхоз, совхозуудай ургуулан абадаг байһан тухай олон жэшээнүүдые үгэ хэлэһэн нүхэдүүд дурдаһан байха юм.

Уһалагдадаг газар дээрэ шэниисэ, барайгар, тэрэшэлэн илангаяа кукуруза болон бусад ургамалнуудые үргэнөөр тариха гээшэ орон дотор ороohо таряанай үндэр баян ургаса абаха, тэрэниие бүхыдэнь хуряажа абалгые найдабаритай лаб болгохо шухалын шухала хэмжээ болоно гэжэ онсолон тэмдэглэхые би хүсэхэ байнаб. Тэрэшэлэн уһалагдадаг газар дээрэ саахарай свёкло, люцернэ, бусад ургамал тарилгые хэрэгсээнгүй гаража болохогүй. Уһалагдадаг газар дээрэ ороohото ургамалнуудые ургуулан абаха дүй дүршэлэй үгы байһан тухай ЦК-гай Пленумдэ энэ асуудал бэлэдхэлгын үедэ хүдөө ажахын эмхи зургаануудай зарим хүдэлмэрилэгшэд, тус тус эрдэмтэд хэлэдэг байгаа. Энээниинь зүбшөөхэ аргагүй. Иимэ дүй дүршэл манайдашье, дэлхэй дээрэшье бии. Энээн тухай нүхэр Алексеевскиин элидхэл соо хэлэгдэнхэй. Нүхэд Комяхов, Золотухин, Гарюгин, Шибаев болон Пленумдэ хабаадажа байһан бусад хүнүүд үгэ хэлэхэдээ, үнэншэмөөр жэшээнүүдые дурдаһан байна.

Тиимэһээ уһалагдадаг газар дээрэ ороohо таряанай ажахые, хамагай түрүүндэ шэниисэ, кукуруза, барайгар ургуулан абалгые зоримгойгоор, шууд сэхээр хүгжөөхэ хэрэгтэй. Харин уһалалгын гурим, хүдөө ажахын ургамалнуудай сортнууд тухай, инженернэ түхеэрэлгэнүүдэй байгуулламжа болон бусад тухай яһала олон асуудалнууд гараха байна. Зүгөөр энэ талаар ойрын жэлнүүдтэ ехэ дүй дүршэл олдохо, манай эрдэмтэд болон дүршэлтэн туршалгын үргэн хүдэлмэри хэхэ, ороohото болон бусад ургамалнуудай сортнуудай элдэб нютагуудтахи уһалагдадаг газар дээрэ тарихада хэр ашаг үрэ ехэтэй байхые шалгаха, шэнэ сортнуудые бии болгохоор оролдолго гаргаха бэзэ гэжэ бидэнэр багсаанабди. Харин дүй дүршэлые мүн лэ үргэнөөр хэрэглэдэг болохо шухала.

Саг үнгэрэгнгүйгөөр, бүри мүнөө элдэб нютагуудай ажахынууд дотор туршалга хэһэнэй үндэһөөр газарые экономическа талаарнь үлэмжэ һайнаар элдүүрилхэ талаар, газар тарялан эрхилхэ гуримай болон бусад олон асуудалнуудай талаар шалгагдаһан дурадхалга үгэхэ арга манай эрдэмтэдтэ олгохо хэрэгтэй. Бидэнэр проект зохёоходоо, зарим газар дайдануудые элдүүрилхэ хэрэгтэ зарим тэды дутуу дунданууд болон алдуунуудые гаргажашье болохобди. Зүгөөр эдэ дутуу дунданууд болон алдуунууд тиимэ ехэ бэшэ байха, тиихэдэ олоһон дүй дүршэлнай удаадахи жэлнүүдтэ алдуу дутуунуудһаа зайсахадамнай туһалха байха.

Уһалагдадаг газар дээрэ ороohо тараа ехээр ургуулха талаар хэмжээ ябуулганууд дотор, манай һанахада, түрүүшын ээлжээнэй, шухала зүйлынь барайгар тарилгые үргэнөөр хүгжөөхэ ябадал мүн болоно. Барайгар тарилгын томо инженернэ түхеэрэлгэ хэхэ, тингэжэ һаяын жэлнүүдтэ ороноо барайгараар хүсэд хангаха гэһэн зорилго үшөө мартын Пленум дээрэ табигдаһан байгаа. Олохон жэлнүүдтэ бидэнэр барайгар ургуулха талаар бодото дээрээ урагшаа дабшаагүйбди, энэ ургамалай ниитэ суглуулбариин талаар революциин урда тээхи хэмжээндэшье хүрэжэ шадаагүйбди гэжэ һануулха дуран хүрэнэ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ эдэ хүдэлмэринүүд үргэн ехэ хэмжээтэйгээр ябуулагдаһан байна. 1965 ондо, энэ жэлэй түрүүшын һаранuудта манайда 60 мянган гектар талмай дээрэ барайгар тарилгын инженернэ түхеэрэлгэнүүд бэлдэгдэһэн, ашаглалгада үгтэһэн байха юм. Үнгэрэгшэ жэлдэ барайгарай ниитэ суглуулбари 583 мянган тонно гэхэ гү, али революциин урда тээхи хэмжээе хоёр дахин шахуу үлүүлһэн байгаа.

(Түгэсхэлынь 2 дохи нюурта)

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум

НҮХЭР Л. И. БРЕЖНЕВЭЙ ХЭЛЭҺЭН ҮГЫН ТҮГЭСХЭЛ

(Эхиниинь 1-дэхи нюурта)

Мүнөө жэлдэ 230 мянган гектар талмай дээрэ барайгар таригдаха. Тиихэдэ энэ үнэтэ продукци, тусхайлхада, 670 мянган тонно абтахаар хараалагдана. Краснодарска хизаарта, Херсонско, Крымскэ областьнуудта, Казахстанда, Узбекистанда болон бусад газарнуудта барайгар тарилгые зоригтойгоор эхилһэн олон колхознигууд, совхозуудай хүдэлмэришэд, мэргэжэлтэд, барилгашадай һайн хүдэлмэриие тусхайлан тэмдэглэхэ хүсэлтэйб.

Дүй дүршэлдөө түшэглэн, бидэнэр барайгар тарилгые бүри үргэн дэлисатайгаар ябуулха ёһотойбди. Энэ табан жэлэй эсэс батта бидэнэр сэбэрлэгдээгүй барайгар, тусхайлхада, 1,5 миллион тонно хүрэтэр абаха аргатай байһыемнай хараа түсэбүүд элирүүлнэ. Хахад миллион гектар талмай дээрэ барайгар тарилгын шэнэ түхеэрэлгэнүүдые бариха гэжэ табан жэлэй түсэбөөр хараалагданхай. Краснодарска болон Приморско хизаарнууд, Крымскэ, Херсонско, Одесскэ, Астраханска, Ростовско, Кзыл-Ординска болон Чимкентскэ областьнууд, Каракалпакска болон Дагестанска автономито республиканууд барайгар тарилгые ехэ болгохо хэрэгтэ үлэмжэ ехэ юумэ хэхээр уряалагданхай. Энэ хадаа нэрлэгдэһэн республиканууд, хизаарнууд болон областьнуудай партийна, советскэ, хүдөө ажахын, уһанай ажахын зургаануудай хүндэтэ зорилго болоно гээшэ.

Барайгар хадаа ехэ ургаса үгэдэг ургамал мүн. Энээн тухай Херсонско областиин «Радянска Украина» колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Попович Пленум дээрэ гайхамшагта һайнаар хэлэжэ үгөө. Бүхы колхозууд болон совхозуудта барайгарай ургаса нилээд дээшэлүүлжэ болохо байһаниие дүй дүршэл харуулна. Энээнэй түлөө, тусхайлхада, селекционно хүдэлмэри һайжаруулха, шанарайнгаа талаар дэлхэй дээрэхи эрхим сортнуудһаа дутахагүй, үлэмжэ ехэ ургаса үгэдэг сортын барайгар бии болгохо зэргэтэй.

Хэрбээ бидэнэр анхаралаа һуладхангүйгөөр, манай ехэ арга боломжонуудые хүсэдөөр ашаглаа һаа, өөрын ургасаар ороноо барайгараар хангаха тушаа мартын Пленум дээрэ табигдаһан зорилго амжалтатайгаар шиидхэгдээ гэжэ партиин ээлжээтэ съездэдэ ханамжатайгаар элидхэжэ шадаха байнабди.

Нүхэдүүд! Хара хүрьһэгүй газар тухай үшөө дахин хэлэхэ дуран хүрэнэ. Энэмнай хүдөө ажахые хүгжөөхэ манай бүхы түсэб дотор тусхай һуури эзэлнэ. Энэ хадаа айхабтар үргэн ехэ газар юм. РСФСР-эй 28 область дотор, Украинын Полесскэ 7 область дотор, Белоруссида, Литвада, Латвида болон Эстонидо 50 миллион шахуу гектар тарилгын хара хүрьһэгүй газар бии юм. Эдэ нютагай таатай зохид сагай уларил тухай хэлэгдэнхэй юм. Үнэхөөрөөшье эндэ гандаха гэжэ байдаггүй шахуу. Зүгөөр гол түлэб газар элдүүрилгэ муугаар эрхилдэг дээрэһээ хүдөө ажахын продуктнуудые абалгын хэмжээн, гектарһаа ургаса абалга тон бага байна. Һүүлэй арбан жэл соо орооһото ургамалнуудай ургасын дунда зэргын хэмжээн гектарһаа 8,2 центнер болоо. Гүрэмнай эдэ нютагуудта жэлдээ эгээн ехэнь 3 миллион 900 мянган тонно орооһо тарял бэлэдхэдэг байгаа.

Хара хүрьһэгүй газарай хүдөө ажахые хүгжөөхэ тухай асуудал манайда үнинэй зүбшэн хэлсэгдэдэг. Зүгөөр энэ асуудалые ЦК-гай мартын Пленумэй һүүлээр лэ бодото дээрээ шиидхэжэ оробди. Эдэ нютагуудай колхозууд болон совхозуудта үйлэдбэриие ашагтайгаар эрхилхэ һайн экономическа эрхэ байдал бии болгогдонхой, газар тарялан эрхилхэ талаар, ургамалнуудые шэлэн абаха гэхэ мэтэ талаар урдань баадхагдадаг байһан олон һаад түбэгүүд үгы болгогдонхой.

Мүнөө бидэнэр экономическа урмашуулгын хэмжээнүүдһээ гадна, газарые үндэһөөрнь һайжаруулха тушаа томо хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлнэбди. Тиимэ болохолоороо хара хүрьһэгүй нютагуудта хүдөө ажахын үйлэдбэриие хүгжөөлгэ бата бэхи үндэһэ һуури дээрэ табигдана.

Хара хүрьһэгүй газар нютагуудта мелиорациин аша үрэнь ехэ. Орооһото болон бусад ургамалнуудай тогтууритай ехэ ургаса абадаг, гектар бүриһөө продукци ехээр абадаг түрүү ажахынууд болон районуудай дүй дүршэл энээн тухай эли тодоор харуулна. Тарялан дээрэ гуримтай болоһон, эхүүн шороб хүрьһэндэ избёосхо холин шэнгээһэн, шиигээр үлэмжэ элбэг газарнуудые хатааһан, бусад хүдэлмэринүүдые хэһэн энэ зонын хэдэ хэдэн ажахынуудта абтаһан ургаса хара хүрьһэтэ газар нютагуудтахи ургасаһаа юугээршье дутадаггүй, зарим жэлнүүдтэ үлүүшье байһан баримта бии ха юм. Энээн тухай, тусхайлбал, нүхэд Кэбин, Батня, Калмык болон бусад эндэ хэлэһэн байна.

Энэ зонодохи мелиоративна хүдэлмэринүүдэй үргэн ехэ түсэб хадаа шэнэ газарай талмайнуудые хүдөө ажахыда ашагладаг болохо, мүн тэрэшэлэн ашаглагдадаг газарнууд дээрэ ажахы эрхилэлгын эрхэ байдалые нилээд һайжаруулха гэжэ хараална. Газар һайжаруулха, тэрэнэй үрэжэлые дээшэлүүлхэ талаар хараалагдаһан түсэбые дүүргэхын тулада бүхы юумэ хэхыень Госпланһаа, Хүдөө ажахын, Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствэнүүдһээ, «Сельхозтехникэһээ», нютагуудтахи партийна, советскэ болон хүдөө ажахын зургаануудһаа эрихэ ёһотойбди. Ороохо таряа болон хүдөө ажахын бусад продукци эрид ехээр абалгын зорилго шиидхэхэдээ, бидэнэр манай Эхэ ороной энэ айхабтар баян, олон хүн зонтой хизаарай экономико болон культурые улам дээшэлүүлхэбди.

Ороной бүхы газар нютагуудта сабшалан болон бэлшээриие һайжаруулха талаар ехэ хүдэлмэри хэхэ гэжэ түсэбөөр хараалагдана. Мүн энэшье тон зүб гээшэ. Пленумдэ бэлдэхэ үедөө бидэнэр обкомуудай олохон секретарьнуудтай хөөрэлдөөбди. Байгаалиин тэжээлэй газарнуудые һайжаруулха тушаа хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай бүхы нүхэд хэлээ. Пленум дээрэ үгэ хэлэһэн хүнүүдшье эдэ хэмжээнүүдэй шухала байһаниие тэмдэглээ. Прибалтийска республикануудай колхозууд болон совхозууд тэжээлэй газарнуудые һайжаруулха тушаа ехэ хүдэлмэри хэнэ. Тэдэнэй үнэтэ дүй дүршэлые, тусхайлбал, болбосон бэлшээринүүдые байгуулха тушаа дүй дүршэлыень бусад республиканууд болон областьнуудай ажахынууд дотор нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй.

Бэлшээри, сабшалан, хадалан болбосон болгоо һаа, бидэнэр хэды ехэ баялигые ашагладаг болохо гээшэбибди гэжэ ойлгомоор байна. Тоо баримтануудые харуулхагүйб. Зүгөөр тиигэ һаа колхозууд болон совхозууд нилээд олон тоото эбэртэ бодо малтай, хонитой болоно, ашаг шамыень дээшэлүүлжэ, мал ажалай продуктнуудые ехээр абадаг болохо һэн гэжэ этигэлтэйгээр хэлэжэ болоно.

Гандадаг районуудта бэлшээриие уһатай болгохо талаар бэелүүлэгдэһэн хэмжээ ябуулгануудые харааха абамаар. Хэрбээ уһа үгөөд, тэжээлэй страховой запасуудтай болохын тулада газар һайжаруулха тушаа хүдэлмэринүүдые хээд байбал, тэдэ районуудта хонидой болон бусад малай тоо толгой нилээд олошоруулжа болоно. Эдэ хэмжээ ябуулгануудта хэгдэһэн гаргашанууд түргэнөөр харюулагдаха. Тиимэ юумэ хэхэ хэрэгтэй болоно гээшэ. Нүүлгэн бэлшээдэг мал ажалые илангаяа Казахстанай, Киргизэй, Хойто Кавказай, Дунда Азиин болон Закавказиин республиканудай районуудта үргэнөөр хүгжөөмөөр байна.

Нүхэдүүд! Манайда газар зүбөөр ашаглахын түлөө харюусалга һүүлэй жэлнүүдтэ, үнгэрхэдөө хэдэн арбаад жэлнүүдтэшье доошолуулагдаһан байгаа гэжэ энэ Пленум дээрэ тусхайлан зааха дуран хүрэнэ. Энээниие юун гэршэлнэб гэхэдэ, шэнэ газар элдүүрилэгдээгүй олохон районуудта тарялангай газар бага болоһон байна. Муугаар харууһалагдаһан дээрэһээ нилээд талмай газар тарялан эрхилхын аргагүй муу болошоно. Эдлүүриин тиимэ газарнуудые зохихогүй газар гэжэ тоолоод, тэдэниие Госземфондо үгэхэ гэһэн һанал бодол бии болодог байгаа. Зарим тэды мэдээнүүд иимэ байна. РСФСР-эй Түб районой областьнууд дотор тарялангай талмай һүүлэй жэлнүүдтэ 600 мянган гектараар, Баруун-Хойто зүгэй районой областьнуудта — 400 мянган гектараар бага болоо. Украинадашье, мүн Түбэй-Хара хүрьһэтэ нютагай областьнуудта тарялангай газар хороогдоһон байна.

Харгы барилгада, электро-дамжуулгын лининүүдтэ, газопроводуудта гэһэн бэеэрээ ехэ газар, заримдаа үлүү ехээр таһалагдан үгтэдэг тухай Пленум дээрэ үгэ хэлээшэд зүбөөр хэлээ. Эдэ газарнууд хүдөө ажахын ургамалнуудые тарилгада хэрэглэгдэдэггүй, буртаг ногооной ургадаг газарнууд болоно, заримдаа үрэжэлтэ газарнууд ямаршье үндэһэгүйгөөр уһанда абхуулна.

Промышленна болон бусад барилгада газар үгэхэ ябадалые хорижо шадахагүй байһамнай мэдээжэ. Зүгөөр энэ ушарта ехэ бодомжотой байха, зүбөөр хараалан тоолохо, эгээн бага хэмжээтэйгээр үгэхэ, хүдөө ажахын үйлэдбэридэ хүсэд таарамжагүй газарнуудые гол түлэб үгэхэ шухала.

Газар элдүүрилхэ тухай хуули баталан абаха шухала гэһэн дурадхал оруулагдана. Иимэ дурадхал дэмжэмээр гэжэ һанагдана. Газарые зүбөөр ашаглахын түлөө гурим, бүхы организацинуудай харюусалга энэ хуули дотор тодорхойлогдоһон байха ёһотой.

Уһалагдадаг газарай муугаар ашаглагдадаг, хүдөө ажахын ургамалнуудай бага ургаса абтадаг баримтанууд тухай асуудал нүхэр Алексеевскиин элидхэл дотор дан зөөлэнөөр хэлэгдэнэ. Эдэ үнэтэ газарнуудые ашаглалгын түлөө ехэ харюусалгатай байха гэһэн эрилтэ бидэнэр табиха ёһотойбди. Уһалууриин газарнуудые тон муугаар ашаглаһан зарим организацинуудай ажал ябуулгые эрид шүүмжэлхы ёһоор сэгнэхэ зэргэтэй гэжэ Политбюро тоолоно. Иимэ жэшээнүүдэй үсөөн бэшэ байһаниинь халагламаар.

Азербайджанда 1960 ондо уһалууриин барилгатай 1.229 мянган гектар газар бии байһан юм. Эдэ жэлнүүдтэ 100 мянган гектар уһалууриин газар бии болгогдоо. Гэбэшье бодото дээрээ уһалагдадаг газарайнь талмай миил 49 мянган гектараар ехэ болоһон байна. Тиимэ болохолоороо, табан жэл соо 50 мянга гаран гектар уһалууриин газар хаягдашаһан байна гээшэ. Тиихэдэ үнгэрэгшэ жэлдэ 148 мянган гектар уһалууриин газар ашаглагдангүй байшоо.

Газар уһалууриин түхеэрэлгэ барилгада ехэ зөөри гаргашалагданхай. Бидэнэр хүдөө ажахын продукци ехээр абахабди гэжэ бодохоодоо зүб байгаабди. Зүгөөр нютагуудтахи зургаанууд уһалууриин газарнууд хэрэггүй болошоо гэжэ шалтаг барьяад, хүдөө ажахын шухала продукци бэлэдхэлэй түсэбые хороохо тухай гүйлтатайгаар правительствада хандадаг болобо гээшэ. Хэрбээ бүхы дээрээ СССР дотор гектарһаа хлопогой ургаса 1955 онһоо хойшо 5,5 центнерээр ехэ болоһон байгаа һаань, Азербайджанда энэнь 3,2 центнерээр бага боложо, үнгэрэгшэ жэлдэ орон дотор 23,2 центнер ургаса абтаһан байхадань, Азербайджанда миил 15,6 центнер абтаа. Тус республика дотор сэбэрлэгдээгүй хлопок бэлэдхэл һүүлэй жэлнүүдтэ 40 мянга гаран тонноор хороһон байна.

Бидэнэр иигэжэ асууха ёһотойбди: республикын хүдөө ажахын иимэ байдалай түлөө хэн харюусалгатай гээшэб? Иимэ таарахагүй үзэгдэл гаргахаһаа байтагай, харин эдэ газарнуудые ашаг ехэтэйгээр хэрэглэхэ ябадал түйлахын түлөө Азербайджанай партийна организацида хэдэн олон жэлэй турша соо хүсэншье, зөөришье, зоритшье яахадаа олдоогүй гээшэб?

Би Азербайджанска ССР доторхи дутуу дунданууд дээрэ тодорхойгоор тогтон хэлэбэ гээшэб. Юундэб гэхэдэ, иимэрхүү баримтанууд мүн бусад зарим республиканууд, хизаарнууд болон областьнууд дотор бии байна. Бидэнэр Узбекскэ ССР-эй амжалтануудые, илангаяа хлопок тарилгые хүгжөөхэ талаар түйлаһан амжалтануудыень, нэрэ түрэдэнь хүрэмөөр ходо доо сэгнэдэг байгаабди. Тэдэнэр энэ талаар ехэ юумэ хээ. Зүгөөр мүн тэндэшье газар элдүүрилхэ талаар дутуу дунданууд бии байна гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Жэшээлхэдэ, тус республикын колхозууд болон совхозуудта үнгэрэгшэ жэлдэ уһалууриин барилгатай 110 мянган гектар газар ашаглагдангүй байшоо.

Энээнтэй дашарамдуулан, Хүдөө ажахын министерствэдэ, Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствэдэ ехэхэн эрилтэ табингүй байжа болохогүй. Эдэ министерствэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд эзэн бусаар хандаһан тиимэ баримтануудые юундэ харангүй гарана гээшэб? Нүхэд министрнүүд, газарые ашаглалгын түлөө партиин болон гүрэнэй үмэнэ таанарайшье хүсэд харюусаха саг тулаа.

Эдэ бүхы юун тухай гэршэлнэб гэхэдэ, хэдэ хэдэн хүдэлмэрилэгшэд газарай ямараар ашаглагдажа байһанда, тэрэнэй юу үгэжэ байһанда, колхознигуудай ажалые ямараар харюулжа байһанда, хүдөө ажахыда тракторнуудые, машинануудые үгэдэг хүдэлмэришэн ангиин айхабтар ехэ ажалые ямараар харюулжа байһандань хайша хэрэгээр, харюусалгагүйгөөр хандадаг болоо. Нүхэдүүд, энэ хадаа аюултай үзэгдэл мүн. Бидэнэр политическэ хүдэлмэриие һайжаруулха, газарай ямар байһанай түлөө, тэрэнэй үрэжэлэй түлөө партийна организаци бүхэнэй, хүтэлбэрилэгшэ бүхэнэй, бүхы колхознигуудай, совхозуудай хүдэлмэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй харюусалгые дээшэлүүлхэ ёһотойбди. Энэ хадаа мүнөө, хүдөө ажахыда гүрэнэй ехээр туһалжа байһан, газарые һайжаруулгада айхабтар ехэ мүнгэ зөөри гаргажа байһан үедэ илангаяа шухала байна.

Кадрнуудай харюусалгые, тэдэнэртэ табигдадаг эрилтые дээшэлүүлэнгүйгөөр бидэнэрэй урда байһан ехэ зорилгонуудые амжалтатай һайнаар шиидхэжэ болохогүй. Эдэ зорилгонуудые шиидхэжэ шадамаар хүтэлбэрилэгшэдэй кадрнуудые тиимэ харюусалга болон эрилтэ табингүйгөөр хүмүүжүүлжэ, һурган бэлдэжэ болохогүй.

Гансал уһалагдадаг, хатаагдаһан газарые бэшэ, мүн колхозууд болон совхозууд доторхи бүхы газарые элдүүрилгэдэ жэшээтэ һайн гурим тогтоохо хэрэгтэй. Хэдэ хэдэн ажахынууд дотор бага бэшэ газар элдүүрилэгдэдэггүй байһантай, газарые һайжаруулха талаар багахан хүдэлмэри хэхын орондо үсөөн бэшэ ушарта зарим участогууд хаягдашадаг, хооһон газар болгогдодог ушартай эбсэжэ болохогүй.

Айхабтар ехэ арга боломжотой ниислэлэй Московско область доторшье ехэ газар муудашанхай, намаг болгогдонхой, жэжэ бутархай модон тэндэ ургашанхай байна. Манай ниислэлэй областиин газарые жэшээтэ гуримтай болгохын, тэрэниие газар тарялан болбосон ёһоор эрхилэлгын жэшээ болгохын тулада Москвагай областной, мүн городойшье гэжэ би хэлэхэ байгааб, партийна организацинууд бүхы юумэ хэжэ шадаха, хэхэ ёһотойшье гэжэ һанагдана.

Совет хүн бүхэниие газарта гамтайгаар, зүбөөр хандадагаар хүмүүжүүлхэ, хүнүүдэй ажабайдал һайжаруулха аша хэрэгэй түлөө участок бүхэниие үрэ ехэтэйгээр ашаглахын түлөө үнэхөөрөө бүгэдэ арадай тэмсэл дэлгэрүүлхэ хэрэгтэй.

Нүхэдүүд! Мелиоративна хүдэлмэринүүдэй хараа түсэб нэн түрүүндэ уһанай ажахын болон хүдөө ажахын зургаануудта ехэ эрилтэ табина гээшэ. Тэдэ зургаанууд уһалууриин болон хатаалгын томо түхеэрэлгэнүүдые барихын тулада, тэдэниие ажахын талаар ашаглахын тулада бии байгаа организацинуудые бэхижүүлхэ, шэнэ организацинуудые байгуулха ёһотой болоно. Эдэ түхеэрэлгэнүүдые барилгада ахир бүдүүлиг, барга юумэн байха ёһогүй гэжэ тусхайлан зааха хэрэгтэй. Эсэгэ оронойшье дүй дүршэлые, хилын саада таэхи бодото байдалые хэрэглэжэ, бидэнэр мүнөө үеын инженерно түхеэрэлгэнүүдые бариха зэргэтэйбди.

Каналнууд болон водохранилищинуудые барилга шэнэ газар ашаглалгатай зэргэ ябуулагдаха ёһотой. Иимэ юумэн манайда зарим газарта хэгдэдэггүй байһаниинь халагламаар. Жэшээлхэдэ, 150 мянган гектар уһалха хараатай Терско-Кумска канал 1960 ондо баригдаһан байгаа. Бодото дээрээ тэндэ миил 52 мянган гектар уһалагдана. Казахай ССР-тэ арба шахуу жэлэй урда гээ Кзыл-Ординска плотина болон Левобережнэ магистральна канал баригдаһан байгаа. Тиигэбэшье мүнөө хүрэтэр уһалууриин түхеэрэлгэ хүсэд баригдаадүй байһаар.

Хүсөө, зөөри хэрэгсэлээ олон тоото барилгануудта тарааха бэшэ, харин тэдэниие согсолон табиха, олон барилгануудые зэргэ эхилхын хойноһоо оролдохо бэшэ, харин барилгые, газар ашаглаха хэрэгые хамтадань ябуулхын түлөө оролдохо хэрэгтэй. Гүрэмнай мелиоративна барилгада ехэ зөөри һомолно. Хэрбээ газар ашаглаха хэрэг уһанай ажахын барилгаһаа гээгдээ һаа, манай арадай ажахыда хохидол болохо байна бшуу. Барилгануудые бариха ээлжээ тодорхойлолгын асуудалнуудые түсэблэлгын зургаанууд болон проектнэ организацинууд зүб һайнаар зохёон табиха ёһотой. Үлэмжэ ехэ ашаг, түргэнөөр харюулга үгэмөөр барилганууд дээрэ хүдэлмэри захалха хэрэгтэй.

Энээнтэй дашарамдуулан, проект зохёолгын асуудалнууд ехэ удха шанартай болоно. Бидэнэр СССР-эй Мелиорациин болон уһанай ажахын министерство дотор хүсэтэ проектнэ организацинуудтай байха ёһотойбди. Тэдэ организацинууд мүнөө үеын уһалууриин болон хатаалгын түхеэрэлгэнүүдэй проект зохёохо талаар томо мэргэжэлтэдые нэгэдүүлхэ һэн. Энээнгүйгөөр уһанай ажахын барилгые һайнаар зохёогдоһон проектнүүдээр хангаха гээшэ бидэнэртэ бэрхэтэй болохо байна. Энэ министерствэдэ хэдэ хэдэн проектнэ организацинуудые дамжуулан үгэхэ, хүтэлбэрилхы зарим мэргэжэлтэдые ондоо газарнуудһаа абажа үгэхэ болоно гээшэ ха. Энэ асуудалаар алба захиргаанайнгаа, нютагайнгаа тала үлүүсэ хараха ябадал байха ёһогүй. Энэ талаар республиканска, хизаарай болон областной организацинууд ехэ юумэ хэжэ шадаха байна. Тэдэ организацинууд мэргэжэлтэ кадрнуудые шэлэн олоходонь, хүдэлмэриин байра үгэхэдэнь, гэр байраар хангахадань, бусад шухала эрхэ байдал бии болгоходонь туһалха ёһотой.

Эрдэм ухаанай эмхи зургаануудай үүргэ тусхай ехэ болоно. Тэдэ эмхи зургаанууд газарай болон уһанай баялигуудые хамта дээрэнь ашаглалгын асуудалнуудые шэнжэлэн үзэхэдэ, зохёон шиидхэхэдэ туһалха ёһотой. Бидэнэр энэ хэрэгтэ гансал манай хүдөө ажахын эрдэм ухаанай ажал ябуулагшадай хабаадахаһаа, мүн бусад һалбаринуудай эрдэм ухаанай эрдэмтэдэй эдэбхитэйгээр хабаадалсаха байһаниие хараалнабди.

Газарай мелиорациин хараа түсэбые дүүргэхэ гээшэ гансал колхозууд болон совхозуудай, гансал хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй хэрэг бэшэ байна. Энэ ехэ хэрэгтэ манай промышленностиин, илангаяа машина бүтээлгын, химическэ, энергетическэ болон бусад һалбаринуудай промышленностиин хүсэн ба зөөри хабаадуулагдаха ёһотой.

Зүбшэн хэлсэжэ байһан энэ тон шухала асуудалда хабаатай промышленна министерствэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, барилгын, харгын ба коммунальна машина бүтээлгын министр нүхэр Новоселовһоо гадна, энэ Пленум дээрэ үгэ хэлэхэеэ гүйгаагүй байһан ушар бидэниие гайхуулба гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй болоно. Энээниие бидэнэр буруу дээрэ тоолонобди, иимэ зүблөөнүүд дээрэ министрнүүд дуугай һууха ёһогүй. Пленумэй шиидхэбэринүүдые амжалтатайгаар дүүргэхын тула ямар хэмжээнүүдые хараалжа байһанаа тэдэнэр мэдээсэжэ шадахашье, мүн тиихэ уялгатайшье байгаа.

Хүдөө ажахые шухала хэрэгтэй техникээр, түхеэрэлгэнүүд болон материалнуудаар хангалгатай холбоотой олон томо асуудалнуудые промышленна министерствэнүүд болон предприятинуудай хүдэлмэрилэгшэд шиидхэхэ ёһотой болоно. Мүнөө байһан машина болон түхеэрэлгэнүүдые горитойгоор шэнэдхэн һайжаруулхыень, мүн шэнэ, мүнөө үе сагай машина болон түхеэрэлгэнүүдые бүтээхыень промышленна министерствэнүүдһээ, научно-шэнжэлэлгын ба конструкторска организацинуудһаа хүлеэнэбди. Жэшээнь, бидэнэр барайгар тарилгые горитойхоноор ургадхэжэ байнабди, теэд манайда мүнөө болотор барайгар хуряаха тусхай комбайнууд үгы. Тэрэшэлэн ургаса ехэтэй шэниисэ хуряахашье һайн комбайн үгы. Уһа сасан тараадаг түхеэрэлгэшье хуушараа. Энэ талаар наукадашье, конструкторнуудташье, үйлэдбэриие хүтэлбэрилэгшэдтэшье хэхэ юумэн ехэ гээшэ.

Газарай хүрьһэ һайжаруулха талаар манай Пленумэй хараалһан иимэ түйлай ехэ түсэбые бэелүүлхын тула хаа хаанагүй партийна, гүрэнэй шанга журамтай байха зэргэтэй. Энээн тухай юундэ хэлэхэ болоноб гэхэдэ, манайда правительствын даалгабаринуудые дүүргэхэгүй ушарнууд үсөөн бэшэ бии. Гансахан лэ баримта дурдаһуу. Избёосхо болон гипс үйлэдбэрилгые ехэ болгохо тухай, тэрэшэлэн избёосхын материалнуудые ашаалан шэрэхэ ба хүрьһэндэ оруулха машина бүтээхэ үйлэдбэриие байгуулха, эмхидхэхэ тухай СССР-эй Министрнүүдэй Совэдэй тогтоол 1964 ондо абтаһан юм. Хүрьһэндэ избеосхо оруулха хүдэлмэриин шухала байһые мүн ЦК-гай мартын Пленум онсолон тэмдэглээ һэн. Энэ тогтоолой абтаһанһаа хойшо хоёр жэл шахуу саг үнгэрбэ. Теэд мүнөө избёосхын материалнуудые үйлэдбэрилхэ хэрэг ямар байдалтай гээшэб? Муу гэжэ гэмшэмээр. 2680 мянган тонно хэмжээтэй хүсэ ашаглаха гэһэн 1965 ондо тогтоогдоһон даалгабариин оройдоол 575 мянган тонно хэмжээнэй хүсэн ашаглалгада ороһон байна. Тиигэбэшье мэдээсэгдэһэнэй ёһоор, эдэ материалнуудай шанар тон муу. Даалгабаринуудта иигэжэ хандаха ябадал тэсэшэгүй гээшэ.

Мелиорациин түсэбые дүүргэлгэ — ехэ удха шанартай хэрэг мүн. Мүнөө мелиоративна хүдэлмэринүүдые хэхын тула шухала хэрэгтэй машинануудые, түхеэрэлгэнүүд болон материалнуудые эльгээхэ хэрэг министерствэнүүдэй, предприятинуудай, партийна организацинуудай, советскэ, хүдөө ажахын, уһанай ажахын организацинуудай ажал ябуулгые, мүн энэ томо хэрэгые эмхидхэжэ шадаха хүтэлбэрилэгшэ бүхэнэй шадабариие сэгнэхэ сэгнэлтэ мүн болохо ёһотой.

Нүхэдүүд! Бидэнэр Пленум дээрэ тон шухала асуудал зүбшэн хэлсээбди. Газар дээрэ мелиорациин хүдэлмэри ябуулга тодорхой, тусхайта асуудал шэнги байһан аад, гүрэнэй түйлай ехэ удха шанартай томо хэмжээ ябуулганууд тодорон гараба. Бидэнэрэй ажаллажа, бүри ехэ дүй дүршэлтэй болоходо, энэ хэрэгтэ эрдэмтэд, агрономууд, конструкторнууд, инженернүүд — промышленностиин бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй, тиихэдэ нэн түрүүн хүдөөгэй, уһанай ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй, манай партийна, советскэ органуудай энэ хэрэгтэ эгээн эдэбхитэйгээр оролсоод байхада, энэ асуудалай үг удхань бүри дэлгэрэнгыгээр, гүнзэгыгөөр элирэн тодорхонь дамжаггүй.

Мүнөө бидэнэр бодото дээрээ ехэ хүдэлмэринүүдэй эгээн эхиндэ байна гээшэбди. Гол шухала юумэмнай үшөөл хэгдээгүй. Пленумэй шиидхэбэринүүдтэ, КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Совэдэй гаргаха тогтоолнуудта үндэһэлэн, область бүхэндэ, район бүхэндэ, колхоз, совхоз бүхэндэ газарай хүрьһэ һайжаруулха талаар тодорхой хэмжээ ябуулганууудай түсэбүүд зохёогдохо ёһотой. Эдэ түсэбүүдые зохёолгодо ажахынуудай мэргэжэлтэд, колхознигууд, совхозуудай хүдэлмэришэд хабаадаха гэжэ бидэнэр найданабди. Ажахы бүхэндэ шухала мелиоративна хүдэлмэринүүд хэм соогоо хэгдэжэ болоно, тиихэ ёһотой, газар ашаглалгые һайжаруулха, ургасые дээшэлүүлхэ хэмжээнүүд тодорхойлогдожо болоно, мүн тиихэ ёһотойшье.

Манай түсэбүүдые бэелүүлгэ мэргэжэлтэд-инженернүүдые, гидротехнигүүдые, агрономуудые, луговодуудые, барилгашадые бэлэдхэхэ, мэргэжэлыень дээшэлүүлхэ ехэ хүдэлмэри ябуулха эрилтэ табиха юм. Дунда зэргын тушаалай кадрнуудые, тэрэшэлэн механизаторнууд, уһалагшад, мүн бусад ниитэ мэргэжэлэй хүдэлмэрилэгшэдые бэлэдхэхэ шухала байһан тухай онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Мелиорациин хэрэгээр һонирхон байдагаар бүхы колхознигуудые, совхозуудай хүдэлмэришэдые хүмүүжүүлхэ, тэдэниие дүршүүлхэ, эрдэмээр, дүршэлөөр зэбсэгжүүлхэ шухала. Энэ ехэ хүдэлмэринүүдэй ябуулагдаха районуудта үнэндөө эшэнэ мэргэжэлтэд бии болохо ёһо... ганданги тала газарта хүнүүд ... най хүсые мэдэжэ, тэрэниие ... ургаса абахын тула хэрэглэжэ һур... ха.

Эхэнхи ушарта орёо бэрхэ ... байдалда хэгдэдэг мелиоративна ... дэлмэридэ сэхэ хабаадажа бай... мэргэжэлтэдые, мэргэжэлтэй хүд... мэрилэгшэдые материальна тал... урмашуулха нэмэлтэ хэмжээнүү... зохёохо тушаа бодомжолжо ... хэрэгтэй байһаниинь магадгүй. ... най ажахын организацинуудта ... дэлжэ байһан механизаторнууд ... хэлэхэ болоо һаа, совхозуудай тра... тористнууд-машинистнүүдэй ажа... түлөөһэн тухай КПСС-эй ЦК-г... СССР-эй Министрнүүдэй Сове... һаяхан абтаһан тогтоол соо хара... лагдаһан гуримые тэдээндэ хэр... дуулха гээшэ ха.

Пленум дээрэ олон нүхэдүүд ... хэлээ. Тэдэнэй үгэ соо хэлэгдэ... дурадхалнуудай, бодомжонууд... ажаглалтануудай удха шанар ба ... тэй сэнтэйень тэмдэглэхэ хүсэлт... Энэ асуудал тушаа иигэжэ хэл... бологдоко: КПСС-эй ЦК-гай По... бюро, СССР-эй Министрнүүдэй ... вет, министерствэнүүд эдэ дур... халнууд болон ажаглалтануу... эгээн анхаралтайгаар хаража ... зохихо шиидхэбэринүүдые абаха... тэдэниинь хараадаа абаха бай... Бүхы нүхэдүүдэй гүйлтануудые ... гэн доро дүүргэжэ болохогүй бай... ниинь элитэ. Али нэгэн мелиорати... хүдэлмэринүүдэй ээлжээ тодорх... логдоходоо, ниитэ гүрэнэй эрх... хараада абтаха юм. Тиихэдээ ... шье хүдэлмэри, алишье хизаарта ... али областьдо ябуулагдажа бай... даа, һүүлэй һүүлдэ ниитэ хэр... алба хэнэ гэжэ хараадаа абаха хэр... тэй.

Нютагуудта, партийна организа... нуудта ехэ хүдэлмэри ябуулха ... рэгтэй болоно. Энэ Пленумэй зүб... хэлсэһэн асуудал болбол тэрэн... союзна республиканудай компар... нуудай ЦК-нуудай, крайкомууд, ... комууд болон райкомуудай плен... мүүд дээрэ, партийна эхин орган... зацинуудай суглаанууд дээрэ ха... жа үзэхөөр асуудал гээшэ ха гэ... бидэндэ һанагдана. Тэрэшэлэн ... най Пленумэй шиидхэбэринүү... ойлгуулжа, колхознигуудай, сов... зуудай хүдэлмэришэдэй, научно-... жэлэлгын болон хүдөөгэй, уһа... ажахынуудай бусад организаци... дай хамтын суглаанууд дээрэ зүб... хэлсээ һаа, мүн манай ороной бү... ажалшадта эдэ шиидхэбэринүү... удха шанарые ойлгуулжа үгөө ... туһатай байгаа. СССР-эй Наука... дай академи, В. И. Ленинэй н... жэтэ Хүдөө ажахын науканууд... хэсоюзна академи, республика... дай академинууд энэ асуудалда ө... дынгөө заседанинуудые мүн лэ ... рюулха байһандань бидэнэр этиг... нэбди.

Манай ороной бүхы ажалшад ... Пленумэй шиидхэбэринүүдые, хүд... ажахын үйлэдбэриин үндэр ехэ ... жээ байгуулхын тула газар дээрэ ... лиорациин хүдэлмэри ябуулха ... лаар тэрэнэй зохёоһон үргэн ехэ ... сэбые өөрынгөө эгээн дүтын ... дээрэ тоолон абажа, тэрэниие ... жалтатайгаар бэелүүлгэдэ өөһэды... бүхы хүсые, мэргэжэл шадаба... үгэхэ бээзэ гэжэ партиин Центра... Комитет найдана.

КПСС-эй ЦК-гай Пленум тон ... хэмжээ ябуулгануудые зохёобо. ... бээ бидэнэр эдэ хэмжээ ябуулга... дые бэелүүлхын тула һайнаар хү... лөө һаамнай, үсэд нэтэрүүгээр, ... гаар хүдэлөө һаамнай, арадта ... туһатай, томо хэрэг болохо бай... Бидэнэр манай газарай түхэл ... жые үндэһөөрнь хубилгаха, ... ажахыда бодото дээрээ тогтуури... эрид түргөөр хүгжэхэ шэнжэ ... олгуулха байнабди.

Газар дээрэ мелиорациин хү... мэри ябуулха үргэн түсэб, газар... ряалангые һайнаар эрхилэлгэ, ... дэ эшэ үндэһэлэн, хүдөө ажахы... гамалнуудай ургасые дээшэлү... хадаа коммунизмын материальн... ническэ үндэһэ һуури байгуу... шухала хубинуудай нэгэн болоно. ... түсэбые амжалтатайгаар дүүрг... колхознигуудые, совхозой хүд... рилэгшэдые, бүхы ажалшадые ... тийна организацинууд элсүүлхэ ... жэ бата найдажа байһанаа хэлэ... мни зүбшөөгыт. Энээнэй а... ороной экономикые хүгжөөхэ хэр... ехэ туһа нэмэри хэгдэхэ байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряадай республикын мелиораци болон уһанай ажахын хүдэлмэрилэгшэд (зүүн гарһаа) И. И. Антонова, И. М. Сахаровская, А. Л. Ветошников гэгшэд КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй материалнуудтай танилсажа, һанал бодолнууд тухайгаа хөөрэлдэжэ байна. А. ИСТОМИНОЙ фото.

ТАСС-АЙ МЭДЭЭСЭЛ

Гуантанамо гэдэг сэрэгэй баазын оршондо Кубын Республикада эсэргүү дайсан харша ябуулгануудай Америкын Холбоото Штадуудай зүгһөө хэгдэжэ байһан тухай мэдээсэлнүүд һүүлэй үдэрнүүдтэ абтаа.

Кубын Революционно зэбсэгтэ хүсэнүүдэй министерствын мэдүүлһэнэй ёһоор, дурсагдаһан сэрэгэй баазада байдаг американска сэрэгэй алба хаагшад тус баазын территориһоо 150 метртэ өөрынгөө пост дээрэ алба хэжэ байһан Кубын хилын харуулай сэрэгүүдэй солдат Луис Рамирес Лопес гэгшые майн 21-дэ алаа. Тиигэһэнэй удаа Пентагон ба США-гай гүрэнэй департамент социалис Кубада эсэргүү худал хуурмаг гэмнэлгэнүүдые хэбэ. США-гай гүрэнэй секретарь Д. Раск майн 27-до пресс-конференци дээрэ үгэ хэлэхэдээ, Гуантанамын баазын территори дээрэ майн 23-да Кубын солдадууд нэбтэрэн ороһон, тэрээнһээ уламжалан буудалдаан болоһон хэбэртэй худал хуурмаг баталамжануудые хээ. Энэнэй урда тээшье Гуантанамын баазын оршондо болоһон тулалдаануудай түлөө Кубын тала харюусаха хэбэртэйгээр хэрэг ушарые тайлбарилха гэжэ гүрэнэй секретарь һэдэбэ.

Кубын Республикада эсэргүү американска сэрэгшэдэй хэжэ байгаа харата хорото ябуулгануудай түлөө харюусалгые өөһэдһөө зайсуулха гэһэн американска талын худал хуурмаг мэдүүлгэнүүдые Кубын Республикын революционно правительствын Премьер-Министр Фидель Кастро майн 27-до хэһэн мэдүүлгэ дотороо балшыса элирүүлээ. Кубын арал сүлөөтэ, бэеэ дааһан байдалаа аршалан хамгаалхаар, эзэрхэг түримхэй ямаршье һэдэлгэнүүдтэ зохихо харюу үгэхөөр түгэс шиидэнхэй байна гэжэ США-гай правительствада һануулагдаа.

Кубын Республикада эсэргүү харата ябуулгануудай дахинаа һэргээгдэһэн ушар юу харуулнаб гэхэдэ, ямаршье гэмтэ ябуулгануудые хэхэһээ тунхаридаггүй империализмын хүсэнүүдэй арадуудай амгалан, сүлөөтэ, бэеэ дааһан байдалда ямар ехэ аюул тохёолдуулжа байһаниинь үшөө дахин элирнэ. Вьетнам арадта эсэргүү гутамшаг муухай дайн, Доминиканска Республикада сэрэгээр добтолон ороһон ябадал, Дүтын Зүүн зүгтэ, дэлхэйн бусад районуудта түгшүүрилтэй байдалай гуламтануудые бии болголго, Кубын Республикада эсэргүү дайсан харша ябуулганууд эзэрхэг түримхэй нэгэл политикын үзэгдэлнүүд болоно. Гэхэ зуура, эрхэ сүлөөтэй, бэеэ дааһан байдалтай байха, социальна хүгжэлтэ дэбжэлтэ түйлаха гэһэн арадуудай дура хүсэл ба эрмэлзэлые империалистнууд даража шадахагүй.

Кубын Республикада эсэргүү США-гай эзэрхэг түримхэй бүлэгүүдэй харата муухай шэнэ аашануудынь бүхы үнэн сэхэ хүнүүдэй зэбүүрхэл үүсхэнэ. Эдэ баримтанууд Кубын районхохи оршон байдал заһаруулан һайжаруулха гэдэг Кубын арадай ба правительствын үнэн зүб эрилтануудые, Советскэ Союзай, бусад социалис оронуудай, эб эетэй ажа... хые хүсэдэг бүхы гүрэнүүдэй бү... дэмжэдэг эрилтэнүүдые дары ... лүүлхэ шухала байһые үшөө ... гэршэлнэ.

Кубын Республикада эсэргүү... США-гай хэжэ байһан хар... ябуулганууд тухай мэдээсэлнүү... вет хүнүүдэй зүгһөө тон ехэ зэ... хэлтэйгээр угтагдаа. Эдэнэр ... габьяата кубын арадтай аха ... хани барисаатай байдаг, рев... ционно ёһоор һаналаа нэгэдэн та... хадаг.

Совет хүтэлбэрилхы тушаа... энэ районохи хэрэг ушарну... ябасые анхаралтайгаар адаглан... ража байна, өөрынгөө сүлөөтэ, ... дааһан байдалай түлөө тэмсэгшэ... тар габьяата Кубые дэмжэхэбди ... мэдүүлгэнүүд тухайдаа дахин ... нуулхые шухалада тоолоно. Ку... Республикада эсэргүү эзэрхэг түр... хэй ябуулга хэхээр һанаашалаа... хадаа Кубын үнэн, найдамтай ... нартай байһыень мартаха ёһогү...

Кубын Революционно зэбсэгтэ хүсэнүүдэй генштабай мэдээсэл

ГАВАНА, майн 28. (ТАСС). Зэбсэгтэ хүсэнүүдэй главна командалагшын заабариие дүүргэлтэ болгон, энэ штаб бүхы зэбсэгтэ хүсэнүүдые зэһэнги бэлэн болгохо тухай захиралта гаргаа гээд Кубын Революционно зэбсэгтэ хүсэнүүдэй ген штаб мэдээсэбэ. Ушар байдалһаа уламжалан шухала болоо һаань, дары түргэнөөр дайшалхы бэлэн байдалда орохо бүхы хэмжээнүүд абтаа гээд генштаб тэмдэглэнэ.

Ороohо таряанай, бусад ургамалнуудай элбэг баян, тогтууритай ургаса абахын тула газар шанаржуулдаг мелиораци үргэнөөр хүгжөөхэ тухай

СССР-эй Мелиораци ба уhанай ажахын министр нүхэр Е. Е. АЛЕКСЕЕВСКИИН элидхэл

Нүхэдүүд!

КПСС-эй XXIII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула манай ороной угаа үргэн дайда дээрэ асари ехэ зохёон байгуулхы хүдэлмэри ябуулагдажа эхилэнхэй. Экономикын саашанхи хүгжэлтэ хангаха, арад зоной баян дэлгэр, болбосон байдалые улам ехээр hайжаруулха гайхамшаг программа партиин съездын баталан абаhаниинь совет хүнүүдые ехээр баясуулна, зоригыень бадаруулна. Тус программые бэелүүлхэ хэрэг мүнөөнэй бодото зорилго болоод, хото болон хүдөөгэй олон миллион ажалшад энээниие дүүргэлгэдэ элсэн оролсоод байна.

Партиин ЦК-гай мартын (1965 он) Пленум хүдөө ажахын үйлэдбэриие түсэблэлгэ, экономическа урмашуулга, материально-техническэ хангалга hайжаруулхын тула ехэ ехэ хэмжээнүүдые тодорхойлон хараалhан байгаа. Эдэниие бэелүүлhэнэй үндэhөөр хүдөө нютагуудтахи байдал эли бодо hайжараа, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгээе, худалдан абалгала бүри ехэ болгохо, ажалайнгаа үрэ дүнгүүдээр колхознигуудай, совхозуудай хүдэлмэришэдөй материальна урмашалгые дээшэлүүлхэ шэнэ арга боломжонууд хангагдаа.

Пленумэй болохын урда тээхэнэ партиин Центральна Комитедэй, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй гарагаhан тогтоол энээндэ мүн лэ харюусана. 1966 оной июлиин 1-hээ хойшо совхозуудай тиимэ категориин хүдэлмэрилэгшэдэй тарифай ёhоор абадаг салин хүлhые үндэhэ болгон, колхознигуудай хэhэн ажалай түлөөлэб үгтэхэ түлөөhэ (мүнгөөр ба натураар) бии болгохыень хүдөө ажахын артельнүүдтэ тус тогтоолоор hанамжалан дурадхагдана. Колхозно үйлэдбэри саашаданъ хүгжөөлгэдэ энэ хэмжээ ябуулгын али тухай ехэ удха шанартайе сэгнэхын аргагүй.

Хүдөө ажахын талаар бэелүүлэгдэхэ гол зорилго болгон ургамалнуудай ургаса дээшэлүүлхын тула ороной бүхы нютагуудтахи газарай хүрьhэнэй үрэжэл hайжаруулха, газар таряалан эрхилэлгын шанар дээшэлүүлхэ хүдэлмэри бүхы гүрэн дотороо ябуулха шухала гэжэ КПСС-эй XXIII съезд мэдэрээ. Газарай гектар бүриhөө абтадаг ургасые бүхы аргаар дээшэлүүлхэ, энэмнай хүдөө ажахыгаа бүхы дээрэнь хүгжөөлгын, илангаяа ороohо таряа ургуулан абалгаяа эршэмтэй түргөөр ехэ болгохо шиидхэхы арга нүхэсэл болоно гэжэ съезд дээрэ онсолон тэмдэглэгдэhэн байха юм.

Нэгэ жэлэй урда тээ, Л. И. Брежневэй үүсхэлээр, хүрьhэнэй үрэжэл hайжаруулха асуудалнууд КПСС-эй ЦК-да тодорхойлогдон хараалагдажа захалhан, элбэг баян, тогтууритай ургаса туйлахын тула ган гасууртай, газарай уhа шиигээр үлэмжэ ехэ бололготой тэмсэхэ мелиорациин зорилгонууд шэнжэлэгдэжэ эхилhэн байгаа. Эдэ асуудалнуудаар СССР-эй Хүдөө ажахын министерствэтэй, СССР-эй Госплантай, союзна республиканудтай хамта дурадхалнуудые тодорхойлон бэлдэхыень СССР-эй Мелиорациин ба уhанай ажахын министерствэдэ даалгагдаhан юм.

Иимэ хэмжээ ябуулгануудые тодорхойлон хараалха үеэр эдэ асуудалнууд КПСС-эй ЦК-гай Политбюродо нэгэнтэбэшэ зүбшэн хэлсэгдэhэн байна. Хүдөө ажахын ба мелиоративна эрдэм наукын түлөөлэгшэдтэй, уhанай ажахын, хүдөө ажахын зурагаануудай хүдэлмэрилэгшэдтэй, хара хүрьhэгүй нютагуудай олохон ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй хамта КПСС-эй ЦК-да хэдэ хэдэн зүблөөн үнгэргэгдөө.

Манай хараалhан хэмжээ ябуулганuудта КПСС-эй ЦК горитой заhабаринуудые оруулаа hэн. Тиигэhэнэйнь үндэhөөр ороohо таряанай, бусад ургамалнуудай элбэг баян ургаса абахын тула газарай үрэжэл hайжаруулха, хүдөө ажахын бата тогтууритай үндэhэ hуури хангаха ниитэ гүрэнэй ехэ түсэб табилгаар энэ асуудал шиидхэгдэə.

Энэ дурадхалнууд тухай КПСС-эй ЦК-гай Пленумдэ элидхэхые Политбюро намда даалгаhан байна.

1. Газарай гектар бүхэниие hайн ургасатай болгохо

Газар шанаржуулдаг мелиораци гээшэмнай хүдөө ажахын үйлэдбэриин эрхилэгдэдэг байгаалиин байдал hайжаруулха, газарай үрэжэл дээшэлүүлхэ зорилготой элдэб янзын бүлэг хэмжээ ябуулганууд болоно. Ехэ хэмжээтэй нэлэнхы газар уhалха, хатааха, уhаар элбэг болгохо хүдэлмэри ябуулхын хажуугаар, сабшалан ба бэлшээринүүдые hайжаруулха, торфын компостнуудые тараан шэнгээхэ, хахалагдадаг газараа жэжэ болжо модорhoo, шугы бургааhанhaa, шулуу шохойhoo сэбэрлэхэ, полинуудтахи хэйэг буhаг участогуудые арилган хүлхэ нэлэнхы болгохо, хонхосог сөөрэмүүдые үгы хэхэ, гол мүрэнүүдэй захаархи талнуудые хатааха, hалхинда газарай хүрьhэнэй хуха хатадаг, уhанда эдигдэн нурадаг ябадалтай тэмсэхэ, элhэнэй таралгые, ганга жалгануудай хэмхэрэлгые болюулха, зурыhан таригдаhан мододые hэлбэхэ ба шэнээр hуулгаха, хаалта сөөрэмүүдые тогтоохо, ябууд уhаар газараа уhалха гэхэ мэтэ олон янзын мелиоративна хэмжээ ябуулганууды бэелүүлхээр хараалагдана.

Газар шанаржуулха химическэ мелиорациин хүдэлмэридэ, түбхын түрүүн олон миллион гектар шорой хүрьhэтэй газарта сагаан шохой тараан шэнгээхэ, хужармаг газарта гипс холихо хүдэлмэридэ ехэхэн анхарал хандуулагдаха ёhотой.

Газарай үрэжэл hайжаруулгын асуудалнууд дурсагдаhан түхэлэй хүдэлмэреэр хизаарлагдаад дүүрэхэгүй. Энэмнай севооборотуудые эрхилхэ, полиин хүдэлмэри эрхим болзорнуудта үнгэргэхэ, hайн шанартай үрэhэ тариха, буртаг үбhэнүүдтэй тэмсэхэ, газарай хүрьhэнэй шииг нойтые үлөөхэ, минеральна ба нютагай үтэгжүүлгэнүүдые тарааха гэхэ мэтээр газар таряалан эрхилэлгын шанар дээшэлүүлдэг олон аргануудтай заабол зохилдуулагдаха ёhотойнь элитэ.

Тиимэ болохолоороо, гансашье газар уhалха, хатааха зорилгонууд тухай бэшэ, мүн бүхы газараа гуримдань оруулха, тэрэнэй үрэжэл hайжаруулха, үндэр баян, тогтууритай ургаса үгэдэг болгохо ехэ хүдэлмэри хэхэ тухай хэлэгдэнэ.

Газарай гектар бүриhөө үндэр баян ургаса абахын түлөө тэмсэлдэ ороной нютаг бүхэндэхи газар таряалангай хүдэлмэрилэгшэдэй түрүүшын ээлжээнэй анхарал хандуулагдаха ёhотой. Мелиоративна бүхы хэмжээ ябуулганууд үрэ ехэтэйгээр бэелүүлэгдэбэл, гандадаг нютагуудай газар уhалха, шиигээр үлэмжэ ехэ газарнуудые хатааха, энээнhээ гадна мүн хара хүрьhэгүй нютагуудай эхүүн шороб хүрьhэтэй газарнуудта сагаан шохой тараан шэнгээхэ хүдэлмэри—газарай үрэжэл саг үргэлжэ hайжаруулха эгээн зүб арга болоно, продукци тон ехээр абаха ябадал хангаха байна.

Манай ороной газар дайда тон олон янзын хүрьhэтэй, уларилтай юм. Гэхэтэй хамта, хахалагдадаг газарай нилээд ехэ хубинь гандадаг-гү, али шиигээр үлэмжэ ехэ нютагуудта байдаг, тиимэhээ уhанай мелиораци бэелүүлhэнэй үндэhөөр лэ ургасын абтасые тогтууритайгаар дээшэлүүлжэ шададаха болоно.

Мелиорациин хэгдэжэ байгаа нютагуудта газар таряалангай түгэс хүгжэлтэ хангаха заха хизааргүй ехэ арга боломжо манда бии. Эрдэмтэдэй, проект табидаг эмхинүүдэй тоолон бодоод үзэхэдэнь, газар ба уhанаймнай баялиг уhалагдадаг газарай талмайе 30 миллион гектарта хүргэхэ, харин Хойто зүгэй, Сибириин гол мүрэнүүдэй уhые абаашабал—70-80 миллион гектарта хүргэжэ шадаха байба. Намагууд, намагжаhан газарнуудые ашаглабал, уhалагдадаг газарайнгаа талмайе 100 миллион гектарта хүргэхэ арга олгохо.

Мелиорациин хэгдэжэ байгаа газарай фондые үрэтэй hайнаар ашаглабал, уhанай ажахын барилга хэхэ, газар элдүүрилэн ашаглаха түсэбүүдэй дүүргэгдэхын хэм зөргөөр ороной эрилтэ хэрэглэмжые хүсэд бүрин хангаха хэмжээтэй хүдөө ажахын продуктнуудые уhалагдадаггүй газарhaa абтадаг продукцитай хамта тогтууритайгаар үйлэдбэрилхэ ябадал олон жэлээр уридшалан хангаха байха.

Илангаяа нэлэнхы ехэ газар уhалха, хатаахын тула уhанай ажахын түхеэрэлгэнүүдые барихаар ехэ, түгэс бэлэдхэл хангаха, мүн мелиорациин хэгдэhэн газарые үрэтэй hайнаар ашаглаха бүхы хэмжээ ябуулганууды хаhа саг соонь бэелүүлхэ шухала. Энэнэй тула ямар эрилтэ табигданаб гэхэдэ, мелиоративна хүдэлмэриин түсэбүүд бүри удаан болзортойгоор хараалагдаха, табигдаха ёhотой болоно. Тиимэл ушарhaa ЦК-гай Пленумэй үзэмжэдэ табигдаhан дурадхалнууд ойрын арбан жэл соо бүтээгдэхэ мелиоративна хүдэлмэриин программа хараада абана.

Мүнөө орон дотороо 15 миллион гектар уhалагдадаг, hайнаар хатаагдаhан газартай байбал, мелиорациин хэгдэhэн газарайнгаа ниитэ талмайе 1975 ондо 37—39 миллион гектарта хүрэтэр нэмээхэ байhамнай хараада абтана. Арбан жэлэй турша соо 7—8 миллион тухай гектар талмай уhалагдаха, 15—16 миллион гектар үлэмжэ ехэ шиигтэй газар хатаагдахаар хараалагдана. КПСС-эй XXIII съездын баталhан Директивэнүүдээр табан жэл соо, 1966—1970 онуудта, газар уhалха, хатааха даалгабаринууд тодорхойлогдонхой. Эдэ жэлнүүдэй туршада 9 миллион гектар талмай дээрэ культуртехническэ хүдэлмэри хэгдэхэ, 20 миллион үлүүтэй гектар сабшалан ба бэлшээри hайжаруулагдаха, 28 миллион гектар эхүүн шороб хүрьhэтэй газарта сагаан шохой тараан шэнгээгдэхээр хараалагдана. 600 миллион үлүүтэй тонно торф үтэгжүүлгэ хэхын, хүрьhэнэй шэнжэ шанар hайжаруулхын тула ашаглагдаха байха. Газарай хүрьhэнэй hалхинда хуха хатадаг, уhанда эдигдэн нурадаг ябадалтай тэмсэхын тула, хээгүүр модо hуулгалгые hэргээхын тула ехэ хүдэлмэри хэхээр хараалагдаhан байна.

Парти, правительствэмнай газарай үрэжэл hайжаруулхын тула ехэ хүдэлмэри хэхээр бодомжолоод, тэрэниие бэелүүлхэдэ шухала мүнгэ зөөри, материальна хэрэгсэлнүүдые табихаар хараална. Жэшээлбэл, шэнэ газар элдүүрилэн ашаглахын тула хэгдэхэ гаргашые хараада абалсан, элдэб янзын мелиораци бэелүүлхын тула 1966—1970 онуудта 15 миллиард үлүүтэй түхэриг гаргашалагдаха байха. Уhанай ажахын барилга, культуртехническэ хүдэлмэри хэхын тула табан жэлэй турша соо 32 мянган экскаватор, 28 мянган бульдозер, 18 мянган скрепер, хаагуурше ябажа шадаха 10 мянган трактор, 80 мянган автомашина, хэдэн арбаад мянган бусад машинанууд, барилгын механизмуудые үгэхөөр хараалагдаhан хай.

КПСС-эй ЦК болон правительство ЦК-гай мартын Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, хэдэ хэдэн тогтоолнуудые гаргаhан байна. Тэдээн дотороо газар шанаржуулха мелиораци колхозууд, совхозуудта хэхэ эрхим hайн арга нүхэсэл хангахаар хэмжээнүүдые хараалаа. Энэнэй тулада шиигээр үлэмжэ элбэг нютагуудтахи газарые үндэhөөрнь hайжаруулха, тэрэ тоодо бүтүү hубагуудые, тэрэшэлэн газар хатааха ажахы-доторой hубаг каналнуудые бариха ба хубилган түхеэрхэ, торф малтан абаха, зөөхэ, ашаглаха хэдэ хэдэн янзын хүдэлмэри хэхэ, эхүүн шороб хүрьhэтэй газарта сагаан шохой тараан шэнгээхэ гэхэ мэтын гаргашануудые гүрэнэй бюджедhээ хангаха болоно. Уhалагдадаг газартахи ажахын харьяата коллектор-hубагуудые, уhалалгын түхеэрэлгэнүүдые бариха, хубилгаха, уhалагдадаг газарые жэгдэлэн шанаржуулха капитальна хүдэлмэри гүрэнэй гаргашаар хэгдэнэ. hубагуудые малтажа мелиораци хэхэдээ хуторнуудые ондоо тээшэнь нүүлгэлгын гаргашанууд шиигээр үлэмжэ элбэг газар хатааха түхеэрэлгэнүүдые бариха сметэдэ оруулагдана.

Хүдөө ажахын үйлэдбэриин гол зөөридэ—газарта зорюулhан иимэ ехэ hомололгонуудые гүрэмнай үнэндөө анха түрүүшынхеэ хэжэ байна. Энэ хадаа хүдөө ажахын үйлэдбэри бата тогтууритайгаар хүгжөөлгын тон шухала нүхэсэл болоно гэжэ гүрэн тоолоно. Хүдөө нютагуудта бэелүүлэгдэжэ байгаа экономическа, агротехническэ шухала хэмжээнүүдтэ нэмэлтэ болгон, шиигээр үлэмжэ элбэг, гандадаг үргэн ехэ газарай, ороной бусад бүхы районуудай хүдөө ажахын үйлэдбэридэ шухала аятай зохид арга нүхэсэл хангахаар мелиорациин ехэ программа мүнөө хараалагдажа байна.

Гүрэнэй зүгhөө ехэ туhа хүргэhэн эдэ хэмжээнүүдые сэгнэхэдээ, поли дээрэхи шугы бургааhа гүрэнэй отолуулхые, шулуу шохой арилгуулхые, болдогуудые тайруулха гү, али hубаг каналнуудай хажуу талын буртаг үбhэ сабшуулхые хүлеэхэhээ ондоо юумэ колхозууд, совхозуудта үлэхэгүй гэжэ тайлбарилбал, алдуутай ябадал болохо бэлэй.

Гэхэ зуура, экономическа хэмжээнүүдэй бэелүүлэгдэhэнэй үнэhөөр ажахынуудай ашаг олзо ехэтэй болохотойнь хамта, поли харууhалхын, газарай хүрьhэ шанаржуулхын, газар дээрэ ёhотой hайн гурим тогтоохын тула ажахынуудай өөhэдынь зүгhөө бүри өдэбхитэй, үшөө ехэ хүдэлмэри ябуулагдаха ёhотой байна. Энэ хадаа колхоз, совхоз бүхэнэй өөhэдынгөө зөөреэр, өөhэдын механизацяар, өөhэдын хүсөөр түрүүшын ээлжээндэ бүтээхэ ёhотой арюун уялга болоно.

Гол түлэб ургасыень дээшэлүүлэн, ороohо таряа бүри ехээр абаха гээшэ хүдөө ажахын тон шухала зорилго байhаар гэжэ КПСС-эй XXIII съезд заагаа hэн.

Ажахыгаа эрдэм наукын заабариин ёhoop хүгжөөhэнэй, газар таряалан эрхилэлгын шанар hайжаруулhанай, оньhожоруулгын хөм хэмжээе улам дээшэлүүлhэнэй, бусад хэдэн хэмжээ ябуулганууды бэелүүлhэнэй үндэhөөр ороной бүхы районуудтахи ороohо таряанай ургаса дээшэлүүлхын тула тон олон юумэ хэгдэжэ болохо, хэгдэхэ ёhотой байна. Эдэ хэмжээнүүдэй удха шанарые багаар бодожо, тииhээ тиитэрээ газар шанаржуулха мелиорациие энээндэ зурииүүлжэ яашье болохогүй. Уhалагдадаггүй газарай ургасые ехэ болгохо гээшэ энэ, мүн удаадахи табан жэлдэ ороohо таряа ехээр ургуулан абалгын гол арга болохо байhыень хараада абаха хэрэгтэй. Гэхэтэй хамта уhалагдадаг, хатаагдаhан газарнуудые ороohо таряа ургуулхын тула бүри ехээр ашаглабал, ороohо абалгаяа арьбадхан нэмээхэдэ шухала шэнэ арга болохо байна.

Энэнэй урда тээ уhалагдадаг газарта гол түлэб хлопчатник, бусад зарим техническэ ургамалнууд таригдадаг байhан. Тэрэшэлэн овощой нилээд ехэ хубинь тэндэ ургуулагдадаг,

Мүнөө парти, правительствэмнай уhалагдадаг, мүн хатаагдаха газартай районуудай мелиораторнуудай, колхозууд болон совхозуудай ажалшадай, партийна, соведүүдэй эмхинүүдэй урда харюусалгатай шэнэ зорилгонуудые табина. Уhалагдадаг, хатаагдаhан газарнуудай техническэ шухала ургамалнуудые саашадаа бүри ехээр ургуулжа абахын хажуугаар, ороohо таряа, түбхын түрүүн шэниисэ, барайгар, кукуруза, бүри ехээр ургуулдаг найдамтай газарнууд болохо ёhотой.

Бүри энэ табан жэл соо газартаа мелиораци хэжэ шанаржуулhанай үндэhөөр, ороohо таряа ургуулан абалгын хэрэгтэ горитой оруулалта хэгдэхэ ёhотой. СССР-эй Хүдөө ажахын министерствын, СССР-эй Мелиорациин ба уhанай ажахын министерствын бодомжын ёhoop, ургуулагдан абтадаг бүхы ороohо таряанай нэмэлгын дүрбэнэй нэгэ хубинь түсэбтэ табан жэлэй hүүлшын жэлдэ, уhалагдадаг, хатаагдаhан газарhaa абтаха ёhотой. Гэхэтэй хамта тэндэhээ абтадаг ороohо таряан гурба дахинhaa ехээр нэмэхэ, мүн оромнай түсэбтэ табан жэлэй hүүл төөшэ уhалагдадаг, хатаагдаhан газарhaa түрүүшын миллиард пүүд ороohо таряа абаха байха.

Удаадахи табан жэл соо, тайлбарилан хэлэбэл, 1976 оной үеэр, СССР-эй Мелиорациин, уhанай ажахын министерствын бодомжын ёhoop, мелиораци хэгдэhэн газарhaa 34—36 миллион тонно ороohо таряан ургуулагдажа абтаха байха.

Иимэ программа бодото дээрээ бэелүүлэгдэжэ шадагдахаар гү, шадагдаха байhаниинь юун дээрэhээ харагданаб? Украинын, Россин Федерациин, Молдавиин ССР-эй гандадаг нютагуудай, тэрэшэлэн шиигээр үлэмжэ элбэг газартай хэдэ хэдэн районуудай үйлэдбэриин ехэ дүй дүршэл юу харуулнаб гэхэдэ, ороohото ба бусад ургамалнуудай элбэг баян ургаса тэндэ яhала ургуулжа болохо. ургуулагдадагшье байна.

Гэхэ зуура уhалагдадаг, мүн хатаагдаhан газарнуудтахи ороohо таряанай ургасын дундуур хэмжээн арга боломжоhоонь үшөөл доогуур гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Дунда Азиин республиканудай, Закавказиин, Россин Федерациин ба Казахстанай зарим районуудтахи ургаса үшөөл бага байhaap. Ороohото ургамалнуудай таригдаха газарта минеральна үтэгжүүлгэ тон дутамагаар хэрэглэгдэдэг, мелиорациин хэгдэhэн газарнуудта таарамаар сортнууд шэлэгдээгүй, агротехникын заабаринуудые бүдүүлигээр эбдэhэн ушар үзэгдэдэг байна.

Гэхэ зуура энэ хүдэлмэриин шадамар бэрхээр эмхидхэгдэhэн ажахынуудта hайн ургаса абтадаг байна.

Мелиорациин хэгдэhэн газарhaa ургуулан абаха ороohо таряанай хэмжээн түбхын түрүүн энэ хэрэгтэ хандасаяа эрид хубилгаха эрилтэ табина. Поли дээрэ уhа гаргамсаар гү, али уhалууриин түхеэрэлгэнүүдые баримсаар мелиораци хэхын тула бэлдэгдэhэн газарhaa үндэр баян, тогтууритай hайн ургаса абтаха гэжэ ойлгобол, ехэ алдуу болохо гээшэ. Үнэндөө, энэмнай ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй зүгhөө ехэ оролдолго хүсэлэлгын гаргагдаха, уhалалгын гурим ба техникые нарижуулха, колхозууд болон совхозуудай тусхай мэргэжэлтэй бололгые зүбөөр тодорхойлхо, ороohото ургамалнуудые тарижа ургуулха үрэ ехэтэй агрономическа онол аргануудые районуудай байдалда тааруулан зохёохо, үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ, ажалаа зүбөөр эмхидхэхэ, материальна урмашуулгын hайтар бодомжологдоhон гурим зохёохо гэхэ мэтэ олон асуудалнуудаар эрдэмтэд ба практигуудай эдэбхи үүсхэл гаргаха эрилтэ табидаг тон орёо, ехэ ябуулга болоно.

2. Шиигээр үлэмжэ ехэ газартай нютагуудта хэгдэхэ мелиоративна хүдэлмэри—хүдөө ажахые дэбжээхэ шухала арга болоно

Шиигээр үлэмжэ ехэ газартай нютагуудта хэгдэхэ мелиоративна хүдэлмэри ороohо таряа, мяха, hү, хартаабха, лён болон хүдөө ажахын бусад продукци элбэгээр абаха хэрэгтэ ехэ удха шанартай. Россин Федерациин 30 гаран область болон хизаарнуудай, Белоруссиин ССР-эй, Украинын полесскэ болон баруун областьнуудай, Латвиин, Литвагай болон Эстониин республиканудай угаа ехэ хэмжээнэй газар дайда иимэ нютагуудай тоодо орөлсоно.

Байгаалиин-сагай уларилай эрхэ байдалай талаар шиигээр үлэмжэ ехэ газартай нютагуудта газар таряалангаа бүри болбосоноор эрхилээд байбал ороohо таряанай, хартаабхын, техническэ ургамалнуудай тогтууритай, үндэр ургаса, мүн мал ажалда хэрэгтэй тэжээл абахада угаа таарамжатай байна.

Бүридхэлэй мэдээнүүдэй ёhoop хара хүрьhэтэ бэшэ газартай нютагуудта али зарим мелиоративна хүдэлмэри бүхы газарайнь ехэнхи хубида хэгдөхээр байна. Мелиоративна хүдэлмэриин hулаар хэгдэдэг байhан дээрэhээ газар ехээр нурадаг, нилээд горитой талмай дээрэ ургасань бүрин хосорон hаладаг, хүрьhэнэй үлэмжэ ехэ шиигтэй байhан дээрэhээ полевой хүдэлмэри ехээр унжагайруулагдадаг байна.

Эндэ эдлүүриин газарай таруу ба жөжэ хэмжээтэй байлгань хүдөө ажахые ашаг ехэтэй болгохо замда ехэ hаад хаалта боложо үгэнэ. Хахалагдадаг газарай талмайн дунда зэргын хэмжээн Ленинградска областьдо оройдоол 1,3 гектар, Новгородско — 1,6 Калининскэ — 2,8 гектар болодог байха юм. Полиин участогуудай иимэ хэмжээтэй байхадань тракторнууд болон хүдөө ажахын машинануудай бүтээсэ ямар ехээр доошолхо байнаб гэжэ ойлгожо ядахаар бэшэ. Хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасын болон малай ашаг шэмын бага дээрэhээ, үйлэдбэриин дутамагаар оньhожоруулагдаhан дээрэhээ эдэ нютагуудта абтадаг гол түхэлэй продукциин өөрын үнэ hүүлшын бүхы жэлнүүдэй турша соо ороной бусад районуудайхиhaa нилээд дээгүүр байжа, олон ажахынуудые гарзатуулдаг байгаа.

Тиихэдэ мелиоративна хүдэлмэри хээд, органическа болон минеральна үтэгжүүлгэнүүдые үргэнөөр хэрэглээд байгаа hаа, хара хүрьhэтэ бэшэ газартай нютагуудта тон үндэр баян, тогтууритай ургаса абажа болохо. Энэ талаар Балтика шадарай республиканудай дүй дүршэл жэшээ боложо үгэнэ. Тэндэ бүхы эдлүүриин газарай талмайн 40 шахуу процентнь хатаагдаhан намаг газар юм. 1 миллион үлүүтэй намаглиг газар эгээн үрэ ехэтэй аргаар—бүтүү hубаг татагдажа, хатаагдаhан байна.

Газар hайжаруулга, газар таряалан юрэнхы дээрэнь болбосон ёhoop эрхилэлгэ эдэ республиканудай hүүлэй жэлнүүдтэ ургасые горитойгоор дээшэлүүлхэ арга олгоо. 1965 ондо Литва болон Латвида гектар бүриhөө ороohото таряанай 17—19 центнер, Эстониин ССР-тэ бүри дээгүүр ургаса абтаhан байха юм. Тиихэдэ энэ бүхы арга боломжонуудынь үшөө хүсэдөөр ашаглагдаагүй байна бшуу. Балтика шадарай олон ажахы бүри үндэр ургаса; ороohо таряанай—30 центнер хүрэтэр, саахарай свёклын—250, хартаабхын—200, олон жэлэй ногооной үбhэнэй—40 болон дээшэшье центнер хүрэтэр ургаса гектар бүриhөө абадаг.

Ороной хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ түсэбүүдые бэелүүлгэдэ шиигээр үлэмжэ ехэ газартай нютагууд тон шухала үүргэ дүүргэхэ гэжэ партиин Центральна Комитет тоолоно.

Манай тооложо үзэhэнэй ёhoop эдэ нютагуудай имагтал намагынь хатаагдаhан газар дээрэhээ 1971 ондо 6,0 миллион шахуу, 1976 ондо—14 миллион шахуу тонно ороohо таряан ургуулан абтаха ёhотой. Тэрэнhээ гадна намагынь хатаагдаhан газар дээрэhээ, hайжаруулагдаhан сабшалан болон бэлшээринүүдhээ абтаhан тэжээлэй ашаар 1971 ондо 1,5 миллион тонно хүрэтэр мяха, 15 миллион тонно hү, 1976 ондо 3 миллион тонно шахуу мяха, 30 миллион үлүүтэй тонно hү абажа болохо байна.

Намаг газар хатааха талаар ехэ программын бэелүүлэгдэхэтэй хамта, 1966—1970 онуудта 9 миллион гектар сабшалан болон бэлшээриие үндэhөөрнь hайжаруулха, олон миллион гектар юрын бэлшээринүүдые hайжаруулха жиирэй хэмжээнүүдые абаха талаар ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ.

Газарай намагынь хатаахадаа эгээн лэ нарин hайн арга бологшо бүтүү hубаг таталга үргэнөөр хэрэглэгдэхэ зэргэтэй. Харин бүтүү hубаг таталга юрын нээмэл ханаабуудые малтаhанда орходоо үнэ ехэтэй болодогшье hаа, зүгөөр тэдэнэр удаан саг соо хэрэглэгдэдэг, ашаглахада найдамтай, гаргаша багатай байдаг. Бүтүү hубаг татабал ажал хүдэлмэри оньhожоруулхада таарамжатай эрхэ байдал бии болодог, каналнуудые малтажа газараа хороон гээлгые нилээд ехээр бага болгожо үгэдэг.

Бүтүү hубагуудта хэрэглэгдэхэ шабар хоолой соргонуудые бүтээхэ заводуудые барилгада, тэрэшэлэн бии байhан хирпиисын болон черепичнэ заводуудые энэ зорилгоор хэрэглэлгэдэ ехэ анхарал хандуулха хэрэгтэй.

Газарай бургааhа шугы сэбэрлэхэ, түгсүүлнүүдые малтажа хаяха, шулуунь түүхэ, болдогуудые тайран отолхо, хүрьhыень хахалжа жэгдэлхэ, үбhэ ногоо тариха болон бусад хүдэлмэридэ горитой анхарал хандуулагдаха зэргэтэй. Удаан сагай болбосон ёhоной бэлшээринүүдые байгуулха талаар, үбhэнэй гранулированна гурил гаргаха талаар Балтика шадарай республиканудай үнэтэ дүй дүршэл мэдэрэгдэхэ ёhooроол мэдэрэгдэхэ ушартай болоно.

Газараа нарин зуруудаар хахалха, хүрьhыень жэгдэлхэ, уhанай урдаха буразданууды татаха, бүтүү hубагуудые малтаха гэхэ зэргын агромелиоративна хэмжээ ябуулгануудые таряашад хэрэглэдэг байха ёhотой. Газарта избёосхо сасангүйгөөр, торфык компостнуудые хүрьhэндэ оруулангүйгөөр шииг ехэтэй нютагуудта газарай үрэжэл дээшэлүүлхын аргагүй.

Шиигээр үлэмжэ ехэ газартай нютагуудта хэгдэхэ мелиоративна хүдэлмэриин угаа ехэ программые дүүргэхын тулада ехэ хүсэлэл оролдолго гаргаха, эмхи гуримтай байха хэрэгтэй. Эндэ тусхай машинно-мелиоративна станцинууд болон барилга-хабсаралгын управленинүүд мелиоративна хүдэлмэри дүүргэхэ эгээн лэ hайн түхэлэй организацинууд болоно гэжэ дүй дүршэл харуулжа үгөө.

Район бүхэндэ адагынь нэгэ станцитай байхын тулада машинно-мелиоративна болон лугомелиоративна станцинуудай тоо горитойгоор олон болгохо гэжэ хараалагдана. Иимэ станци жэл бүхэндэ нэгэ-хоёр мянган гектарhaa бага бэшэ талмай газарай намагыень хатааха, культуртехническэ хүдэлмэри хэхэ байна. Союзна республиканудай Министрнүүдэй Соведүүд СССР-эй Мелиорациин болон уhанай ажахын министерствэтэй болон «Союзсельхозтехникэтэй» хамта станцинуудые эмхидхэхэ баазануудые шэлэн оложо, тэдэниие кадрнуудаар хангаха, шухала техникэтэй болгохо ёhотой.

Хара хүрьhэтэ бэшэ газартай нютагуудта, илангаяа хүрьhэндэ избёосхо сасан тарааха, торфяной үтэгжүүлгэ оруулха талаар «Союзсельхозтехникын» оньhожоруулагдаhан отрядууд мүн лэ горитой хүдэлмэри дүүргэхэ зэргэтэй болоно.

3. Гандадаг районуудта газар уhалха гээшэ үндэр баян, тогтууритай ургаса абаха үндэhэ hуури мүн

Саашадаа газарые бүри ехэ хэмжээтэйгээр уhалдаг болохо гээшэ гандадаг районуудай хүдөө ажахые дэбжээлгэдэ ехэ удха шанартай. Газар уhалжа, ган гасууртай тэмсэл хэхэ асуудал Совет гүрэниие байгуулжа байhан бүри түрүүшын үдэрнүүдтэ В. И. Ленин табиhан юм. Совет засагай тогтоhонhoo хойшонхи жэлнүүдтэ энэ талаар ехэ хүдэлмэри хэгдээ, уhалагдадаг газарай талмай 3,9-hаа 10 миллион гектар хүрэтэр гү, али 2,5 дахин нэмээ. Уhалагдадаг газар таряалан эрхилhэнэйнгээ ашаар хлопок ургуулгаар оромнай горитой амжалта туйлаа гэжэ ёhотойл омогорхолтойгоор хэлэжэ болохо байна. Хлопок абалга Совет засагай тогтоhонhoo хойшонхи жэлнүүдтэ 744 мянган тоннohoo 5,7 миллион тонно хүрэтэр гү, али найма шахуу дахин нэмэhэн байха юм.

Мүнөө Совет гүрэнэй экономикын хэмжээлэшэгүй ехээр ургаад байхада, газар уhалалгын хүдэлмэриие бүри ехэ түргэнөөр хэхэ, тэрэнэй үндэhөөр хлопогой, мүн хүдөө ажахын бусад тарилгын, хамагай түрүүндэ, ороohо таряанай үндэр баян, тогтууритай ургаса абалгые хангаха бүхы арга боломжонууд бии.

Газар уhалхын тулада ехэхэн мүнгэ зөөри гаргашалха, мүн саг хэрэгтэй болохо, зүгөөр энэ хадаа ган гасууртай тэмсэхэ эгээн лэ найдамтай, эгээн лэ үрэ ехэтэй зам, научна талаараа үндэhэлэн баримталагдаhан, олон тоото колхоз, совхозуудай удаан сагай дүй дүршэлөөр шалгагдаhан зам болоно. Газар уhалалга хадаа хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасые эрид дээшэлүүлхэ арга олгохоhоо гадна, харин ехээр гандадаг районуудтахи тунга газарай шэнэ талмайнуудые ехээр ашаглаха арга олгоно. Газар уhалhанай ашаар мүнөө миин хэбтэжэ байhан хэдэн миллион гектар газар арадай ажахын аша туhада зорюулагдажа болохо байна.

Дэлхэйн дүй дүршэлэй мэдээнүүд hургаал боложо үгэмөөр. Имагтал hүүлшын 25 жэлэй турша соо бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ уhалагдадаг газарай талмай 100 миллион гектараар нэмэжэ, 220 миллион үлүүтэй гектар болоhон байна.

Манай ороной гандадаг, губи талын районуудта hүүлшын табан жэлэй турша соо 1,3 миллион гектар шэнэ газар уhалагдажа, ашаглагдадаг болоо. КПСС-эй XXIII съездын Директивэнүүдэй үндэhөөр 1966—1970 онуудта хоёр дахин ехэ газар уhалагдаха ёhотой. Удаадахи табан жэлдэнь энэ талаар хэгдэхэ хүдэлмэриин хэмжээн үшөө хоёр дахин ехэ болгогдохоор хараалагдана. Хэрбээ 1965 ондо гүрэнэй мүнгэ зөөреэр 307 мянган гектар шэнэ газар уhалагдадаг болоhон байгаа hаа, 1970 ондо 830 мянган гектар газар уhалагдадаг болгогдохо. Иимэ ехэ түргэнөөр газар уhалха хүдэлмэри орондомнай урда тээнь хэгдэдэггүй байгаа.

Уhалагдадаг газар таряалан хүгжөөхэ аргаар шиидхэгдэхэ шухалын шухала зорилго гэхэдэ, түүхэй-хлопок ургуулан абалгые саашадань бүри ехэ болгохо ябадал болоно. Тэрэниие бүхы дээрэнь ургуулан абалга 1971 ондо 6,4 миллион тоннohoo бага бэшэ, 1976 ондо 8 миллион тухай тонно болохо ёhотой. Хэдэ хэдэн үнэтэ техническэ ургамалнуудые, тэрэшэлэн үрэ жэмэс, виноград, овош ургуулжа абалга нилээд ехээр дээшэлхэ. Хлопок таридаг районуудта люцерна дахяад таридаг болохо, үргэдхэхэ талаар ехэ, хойшолуулашагүй хүдэлмэри хэгдэхэ ёhотой, энэ хадаа вилттэй (хлопогой үбшэнтэй) тэмсэхэдэ илангаяа шухала удха шанартай.

Ороной хэрэглэмжые хүсэдөөр хангаха хэмжээтэйгээр барайгар ургуулжа абаха гээшэ уhалагдадаг газар таряалан хүгжөөхэ аргаар шиидхэгдэхэ мүн лэ шухала асуудал болоно.

Мэргэжэлтэдэй тооложо үзэhэнэй ёhoop барайгар таридаг газарые уhалха түхеэрэлгэнүүдые бариха табан жэлэй түсэбэй дүүргэгдээд байхада ороной барайгар хэрэглэлгэ, тэрэниие хүн бүхэнэй хэрэглэлгын хэмжээе горитойгоор нэмээгээд байхада, 1970 ондо хүсэдөөр хангагдадаг боложо шадаха байна.

Барайгар худалдан абаха талаар КПСС-эй ЦК-гай мартын (1965 он) Пленумэй тогтооhон сэнгүүд хүдөө ажахын энэ hалбариин ашаг үрэ ехэтэй байлгые хангажа шадаха.

Барайгар элбэгээр ургуулан абаха зорилгонуудые шиидхэлгэдэ РСФСР гол hуури эзэлнэ, эндэ энэ табан жэлдэ барайгар ургуулан абалга 254 мянган тоннohoo 585 мянган тонно хүрэтэр нэмээгдэхэ ёhотой. Эдэ жэлнүүдтэ барайгар ургуулан абалга Украинын ССР-тэ 62-hoo 280 мянган тонно хүрэтэр нэмэхэ: Казахай ССР-тэ барайгар бүхыдэнь ургуулан абалга гурба үлүүтэй дахин, Узбегэй ССР-тэ—хоёр дахин нэмэхэ юм.

Уhалагдадаг газар таряалангай эгээн лэ харюусалгатай зорилго гэхэдэ, худалдаанда гаргагдаха ороohо таряа ороной гол түлэб гандадаг районуудта найдамтайгаар ургуулжа абаха ябадал болоно. Газарай болон уhанай нөөсые, тэрэшэлэн бусад арга боломжонуудые хараада абан гурбан иимэ районтой байхаар хараалагдана: Украинын урда талын хуби ба Молдавиин ССР, Хойто Кавказ, мүн Поволжи болон тэрэ шадарай Казахай ССР-эй баруун урда талын хуби. Эндэхи уhалагдадаг газарнууд дээрэ худалдагдаха ороohото ургамалнууд гол түлэб таригдаха болоно.

Хэрбээ мүнөө үедэ бүхы ороohото таряанай дүрбэнэй гурбан хуби шахуунь гол түлэб техническэ ургамалнуудые таридаг нютагуудай уhалагдадаг газар дээрэ хэгдэдэг байгаа hаань, энэ табан жэлэй эсэстэ ороohо таряанай 70 шахуу процентнь, 1975 ондо 80 гаран процентнь гол түлэб худалдагдаха ороohо таряа ургуулдаг районуудай уhалагдадаг газар дээрэ таригдадаг болохоор хараалагдана. Энээнhээ уламжалан, техническэ ургамалнуудые таридаг нютагуудта газар уhалалга үргэлжэлүүлхэ, үргэдхэхэ хүдэлмэри хэхэтээ хамта, худалдагдадаг ороohо таряа ургуулан абадаг гол түлэб гандадаг районуудта уhалууриин томо түхеэрэлгэнүүдые барихаар хараалагдана.

Хэрбээ 1961—1965 онуудта СССР-эй Европодохи хубида, мүн Казахстанда 600 мянган гектар газар уhалагдадаг болоhон байгаа hаа, харин 1966—1970 онуудта гол түлэб ороohо таряа ургуулдаг-мал ажал эрхилдэг ажахынуудта 1,6 миллион гектар, 1971—1975 онуудта үшөө 4 миллион шахуу гектар газар уhалагдадаг болгохоор хараалагдана.

Уhалагдадаг газар дээрэ худалдагдадаг ороohо таряа ургуулан абаха томо районуудые байгуулха талаар ехэ хүдэлмэри эхилэлгын үе гэжэ ойрын жэлнүүдые тоолохо хэрэгтэй. Энэ хүдэлмэри саашанхи жэлнүүдтэ бүри ехэ хэмжээтэйгээр хэгдэхэ. Энэ хадаа удаадахи табан жэлэй эсэстэ уhалагдадаг газар дээрэhээ 20 миллион үлүүтэй тонно ороohо таряа ургуулан абаха арга олгоно. Шэниисэ, хамагай түрүүндэ эгээн лэ үнэтэй—хатуу болон хүсэтэ сортнуудыень ургуулан абалгада тусгаар анхарал хандуулагдаха ёhотой.

(Түгэсхэлынь 4-дэхи нюурта)

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум

Нүхэр Е. Е. АЛЕКСЕЕВСКИИН элидхэлэй түгэсхэл

(Эхиниинь 3-дахи нюурта)

Уһалагдадаг газар дээрэ ороо̇һо таряа, тусхайлбал шэнииcэ ургуулга ашагтай гү гэһэн асуудал гарана. Уһалагдадаг газар дээрэ ургуулагдаһан шэниисын центнерэй өөрынь үнэ тэрэниие ургуулан абалгын экономическа ашаг үрые хангана гэжэ түрүү ажахынуудай дүй дүршэл, олгсаан тоололгын мэдээнүүд харуулжа үгэнэ. Украинын научно-шэнжэлэлгын болон туршалгын организацинуудай мэдээнэй ёһоор совхозуудта уһалагдадаг газар дээрэ ургууһан намарай шэниисын центнерэй өөрынь үнэ 1965 ондо 2—3 түхэригтэ, тиихэдэ уһалагдадаггүй газар дээрэ—3 түхэриг 70 мүнгэтэ—4 түхэриг 50 мүнгэтэ болоһон байна.

Уһалагдадаг газар дээрэ намарай шэниисэ тарижа, тэрэниие хуряаһанай һүүлээр кукуруза, горохо-обёосой холисо болон бусад тэжээлэй ургамалнуудые тарихада аша үрэнь илангаяа сэхээр дээшэлдэг. тайлбарилан хэлэбэл, нэгэл талмай дээрэһээ жэлэй турша соо хоёр ургаса хуряажа абтана.

Уһалагдадаг газар дээрэ тэжээлэй гол таригануудые хэхэдэ, уһалагдадаггүй участок дээрэхидэ орходоо ургасань дүрбэ-таба болон дээшэшье дахин ехэ байдаг гэжэ олон тоото баримтанууд харуулжа үгэнэ. Тэжээлэй единицын өөрын үнэ 40—60 процентээр доошолдог, юун тусгаар шухалаб гэхэдэ, тарилгын талмайн байгууламжын хубилгагдаһанай ашаар эдэ газарнууд дээрэ ургуулагдаһан тэжээл белок бүри ехэтэй байдаг. Тэрээнһээ уламжалан, мал ажалай продуктнуудые абалгын ашаг үрэнь эрид ехээр дээшэлдэг, ороо̇һо таряа ургуулдагмал ажалай шэглэлтэй ажахынуудай газар уһалалгын экономическа аша үрэ үргэлжэ дээрээ нилээд ехээр дээшэлдэг.

Уһалагдадаг газар дээрэ ёһотойл һуури эзэлхэ зэргэтэй ороо̇һото ургамал гэхэдэ кукуруза болоно. Ороной олон, илангаяа урда талын районуудта уһалагдадаг газарта кукуруза тарихада ороо̇һоной болон силосэй эшэ набшын үндэр баян, тогтууритай ургаса абтадаг гэжэ дүй дүршэл харуулжа үгэнэ. Молдавиин, Украинын урда талын хубиин, Хойто Кавказай, Казахстанай болон бусад районуудай түрүү колхозууд гектар бүриһөө 50—60, дээшэшье центнер эдеэшэһэн ороо̇һо абадаг байна.

Севооборотдо оруулагдаһан тэжээлэй ургамалнуудые, тарянай үлэгдэлнүүдые хэрэглэһэнэй ашаар уһалагдадаг газар мал ажалай ехэ хэмжээнэй продуктнуудые абаха эшэ үндэһэн боложо үгэхэ гэжэ хараалда абаха хэрэгтэй.

Уһалалгын техникые саашадань нарижуулха, ороо̇һото ургамалнуудай сортнуудые шэлэн оололгые һайжаруулха, Поволжидо болон бусад хэдэн районуудта ороо̇һото ургамалнуудай, илангаяа шэниисын үндэр ургаса абахын тулада агротехникын бусад асуудалнуудые тодорхойлон хараалха зорилгоор туршалгын-жэшээтэ совхозуудые байгуулха гэжэ хараалагдана. Уһалагдадаг ехэ талмай дээрэ ороо̇һото ургамалнуудые тариха эрхэ байдалда тааруу научно-шэнжэлэлгын хүдэлмэриие горитойгоор шангадхаха хэрэгтэй.

Мүнөө үедэ овощ абалгын гол эшэ үндэһэн уһалагдадаг газар мүн болоно. Городууд болон промышленна центрнүүдые тойруулан овощ, эртын хартаабха ургуулдаг, һү абадаг мэргэжүүлэгдэһэн ажахынуудые байгуулха талаар хүдэлмэриие үргэлжэлүүлхэ ба горитойхоноор шангадхаха шухала. Тиихын тула городуудта ажаһуудаг мянган хүн зон бүхэндэ город шадар 15—30 гектар тухай уһалагдадаг газартай байха зэргэтэй.

Ойрын жэлнүүдтэ ороной зүүн районуудта уһалагдадаг газар дээрэ худалдаанда гараха овощ болон бахчева ургамалнуудай тарилгые үргэнөөр хүгжөөхэ эрилтэ табигдана. Энэ ушар хадаа СССР-эй хойто хубиин промышленна центрнүүдэй хүн зониие шэнэ, илангаяа эртын овощ болон бахчева ургамалнуудаар хангаха хэрэгые һайжаруулха, консервын промышленностиие түсэбэй ёһоор хүгжөөхэ арга олгуулна. Азербайджанай, Грузиин, Украинын зүүн районууд (овощой талаар), Молдавиин, Волгын адаг талань ба бусад районууд овощой үнэтэ продукци ехээр үйлэдбэрилэн гаргадаг томо ажахынууд болохо ёһотой.

Орон доторнай 10 миллион шахуу гектар уһалагдадаг газар бии. Энэ хадаа национальна ехэ баялигнай гэшэ. Тиимэ дээрэһээ уһалагдадаг талмайн гектар бүхэниие зүбөөр, ашаг, олзо ехэтэйгээр хэрэглэхэ ябадалые хүдөө ажахын, уһалууриин ажахын организацинуудай, колхоз болон совхозуудай онсо шухала хойшолуулагдашагүй зорилго дээрэ тоолохо шухала. Олон районуудта уһалагдадаг газарые муугаар хэрэглэхэ, тэрээн дээрэһээ колхоз, совхозуудай бага ургаса абажа байдаг ябадалтай эбсэжэ болохогүй байна.

ЦК-гай Пленумэй үзэмжэдэ табигдаһан дурадхалнууд соо бии байһан уһалагдадаг газарые гуримтай болгохо талаар ехэ хүдэлмэри хэхээр түрүүшынхеэ хараалагдана. Энэ зорилго хадаа нэн түрүүнэй зорилго дээрэ тоологдоно. 2,5 миллионһоо дээшэ гектар талмайн уһаар хангагдасыень дээшэлүүлхэ, уһалууриин барилганuудые шэнэлэн заһабарилха, 1,5 шахуу миллион гектар талмай газар капитальнаар жэгдэлэн тэгшэлхэ гэжэ хараалагдана.

Газарай хүрьһэ хужарһаа сэбэрлэхэ, намаг хатааха хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагдаха байна. Табан жэлэй турша 1,2 миллион гектарһаа дээшэ талмай дээрэ хужарһаа сэбэрлэхэ хүдэлмэриие ябуулха гэжэ хараалагдана. Ургаса дээшэлүүлхэ, энэ тон шухала хүдэлмэриие тоохогүй ябадалые ушаруулжа болохогүй.

Уһалууриин системэнүүдые ашаглаха хэрэгые горитойхоноор һайжаруулхаар хараалагдана. Уһалууриин, хатаалгын каналнуудые жэл бүри сэбэрлэлгэ эгээн хүндэ хүшэр хүдэлмэри гэжэ мэдээжэ. Эндэ бар хүсэнэй ажал үшөөл ехээр хэрэглэгдэдэг байна. Оньһожоруулгын хэмжээе дээшэлүүлхэ, бүри һайн машина болон гидромеханизмуудые хэрэглэхэ, сөөрэм байгуулха барилга хэхэ, каналнуудые техническэ талаарнь һайжаруулха шухала.

Хүдөө ажахын ургамалнуудые уһалха хүдэлмэриие оньһожоруулга уһалууриин газар тарялангай тон шухала зорилгонуудай нэгэн болоно. Орон доторнай бар хүсөөрөө уһалха хүдэлмэридэ жэл бүри 50 миллионһоо үсөөн бэшэ хүдэлмэриин үдэр гаргашалагдана.

Мүнөө ябажа байһан табан жэлэй туршада уһалууриин хэдэн арбаад мянган машина болон түхеэрэлгэ бүтээн гаргажа, колхоз, совхозуудта эльгээхээр хараалагдана. Хүдөө ажахын, уһалууриин ажахын организацинууд эдэ түхеэрэлгэнүүдые хэрэглэхэ ябадалые горитойхоноор һайжаруулха зэргэтэй. Гэхэ зуура манай наука болон конструкторнуудта горитой эрилтэ табигдаха болоно. Юуб гэхэдэ, мүнөө үедэ бүтээн гаргагдажа байһан машинануудай олониинь конструкциингаа талаар хуушарһан ба бүтээсэ багатай юм.

Трактор болон хүдөө ажахын машина бүтээлгын министерство уһа сасан тараалдаг техникын запасной частьнуудые гаргаха тухай асуудалые, эсэсэй эсэстэ, шиидхэхээр болоо ёһотой гэжэ бидэнэр найданабди.

Уһалагдадаг, хатаагдаһан газарые ашаг ехэтэйгээр хэрэглэхэ ябадал колхозникуудай болон совхозуудай хүдэлмэришэдэй ажалые зүбөөр эмхидхэлгэһээ, үндэр ургаса абахын тула материальна талаарнь урмашуулгаһаа ехэнхидээ дулдыдаха байна.

Ороной уһалууриин газар эдлэдэг зононуудай ондо ондоо эрхэ нүхэсэлнүүдтэй байгаашье һаань, уһалууриин газар зүбөөр хэрэглэхэдэ эгээн таарамжатай гол дүримүүдые хараалжа болоно.

Нэн түрүүшээр уһалууриин газарые эзэн бусаар хэрэглэхэ ябадалые усадхаха хэрэгтэй. Энэ ушар юундэ шухалаб гэхэдэ, уһалууриин районуудай участок бүхэнэй өөрынь янза түхэл мэдэхэ гэшэ зүбөөр уһалалгын эгээн шухала нүхэсэлнүүдэй нэгэн юм. Тиимэ дээрэһээ мүн үндэр ургаса абалгын нүхэсэл мүн болоно гэшэ. Олон колхоз болон совхозуудай тусхай бригадануудта (звенонуудта) гансал уһалагдадаг гү, али гансал хатаагдаһан газар севооборотдой нэгэ-хоёр эрьесын бага бэшэ болзоройн туршада даалгагдадаг байна. Энэ ушар бодото дээрээ өөрыгөө харюулаа.

Уһалагдадаг газар дээрэхи хүдэлмэриин орёо хадань бригада томо байха зэргэгүй. Бригадада даалгагдаха газарай хэмжээн, ургамалнуудһаа боложо, 80—120 гектарһаа (хлопок, овощ ургуулгада) 600—800 гектар (тарянай, барайгарай севооборотуудта) хүрэтэр байжа болоно. Тиихэдэ тэнсүүгээр ажалаа хубаарилан абахын тулада бригадада нэгэ-хоёр ургамалнууд бэшэ, харин севооборотдой бүхы полинууд даалгагдаха ёһотой.

Бригада (звено) газар хахалдаг ба пропашной тракторнуудтай, хэрэгтэй элдэб янзын хүдөө ажахын машинануудтай, уһа сасадаг, уһалдаг түхеэрэлгэнүүдтэй байха зэргэтэй. Хэрэгтэй болоо һаань, бригада дотор звенонууд эмхидхэгдэжэ болоно.

Уһалагшад (уһа сасан тараадаг түхеэрэлгэнүүдэй машинистнууд) тухай онсолон хэлэхэ хэрэгтэй. Энэ хадаа уһалагдадаг газар тарялан дээрэ бии боложо байһан шэнэ мэргэжэл мүн. Уһалагша—уһалагдадаг газар тарялангай гол хүдэлмэришэн мүн. Тиимэһээ уһалагшадай саг үргэлжын кадрнуудые бии болгохо, тэдэнэй ажалые урмашуулан түлэхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдаха зэргэтэй болоно.

Уһалагдадаг газар тарялангай ашаг шэмые горитойхоноор дээшэлүүлгэ, нимэ зорилгоор бүхы шухала хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлгэ болбол СССР-эй Хүдөө ажахын министерствын, СССР-эй Мелиорациин ба уһанай ажахын министерствын, тэдэнэй нютагай организацинуудай, уһалагдадаг газарай зононуудай советскэ, партийна организацинуудай, колхоз болон совхозуудай шухалын шухала зорилго болоно.

4. 1966—1975 онуудта хэгдэхэ уһанай ажахын барилга

Ерэхэ жэлнүүдтэ уһанай ажахын барилганууд ямар шэглэлтэй байхаб, ороной зарим районуудта уһалагдадаг ба хатаагдаһан газарые үргэдхэхэ талаар ямар хэмжээнүүд түсэблэгдэнэб?

Нэн түрүүн хуушанай уһалагдадаг районуудта — Дунда Азиин республиканuудта, Казахстанда ехэ анхарал хандуулагдаха байна. Мүнөө эдэ районуудта ороной бүхы уһалагдадаг газарай 60 процентнь оршонхой. Шэнэ табан жэлдэ уһалууриндa һомологдоһон бүхы капитальна һомололгын хахад шахууень иишэ зорюулагдана. Энэ зонын уһанай ажахын барилга хоёр гол зорилго шиидхэлгэдэ — уһалагдажа байһан газар һайжаруулгада, мүн шэнэ губи газар уһалалгада зорюулагдана.

Газар доро̇һоо гараһан уһанай хэмжээе тааруулхын ба уһалагдадаг талмайнуудые хужарһаа сэбэрлэхын тула коллекторно-дренажна барилга бодхоолгодо капитальна ехэ һомололго хэгдэхэ юм. Энэ хадаа хлопчатнигай ургасые дээшэлүүлхэ, хужартай газарай саашадаа ашаглалгаһаа гараха ябадалые һэргылхэ шухалын шухала зэбсэгүүдэй нэгэн мүн. Хуушан барилгануудые шэнэлхэ, участогуудые түсэблэн ашаглаха талаар ехэ хүдэлмэри хэхээр хараалагдана.

Уһаар газарай хангагдасые дээшэлүүлхэ гэшэ шухала удха шанартай. Иимэ зорилгоор Дунда Азиин ба Казахстанай гол мүрэнүүд болохо Аму-Дарья, Сыр-Дарья болон тэдэнэй һалаа горходууд дээрэ хэдэ хэдэн сөөрэм болон гидроузел барихаар түсэблэгдэнэ. 5,7 миллиард кубометр уһа багтааха Чардаринска водохранилище, 2 миллиард кубометр уһа багтааха Чарвакска, 1,7 миллиард кубометрэй Андижанска, 1,6 миллиард кубометрэй Хауз-ханска, 10 миллиард кубометрэй Нурекскэ, 19 миллиард кубометрэй Токтогульска, 7,3 миллиард кубометрэй Туя-Муюнска болон бусад хэдэн сөөрэмүүд, тэрэшэлэн Тахиаташска, Кызыл-Аякска болон бусад зарим гидроузелнууд бодхоогдохо байна.

Голодная степь гэдэг губи газарта, Кара-Кумска канал шадарай, Каршинска талын ехэ талмайда хлопок тарилгын севооборот байгуулагдажа, тэндэ шэнэ уһалууриин гол газар бии болохо байна. Кара-Калпакска АССР-тэ, Казахстанай Сыр-Дарьягай адагта, мүн бусад хэдэ хэдэн районуудта барайгар уһалха инженернэ барилга бодхоогдохо юм. Эдэ нютагуудта уһалагдадаг газарай ниитэ талмай 1966—1970 онуудай туршада 1 миллион гектараар (үнгэрһэн табан жэлэй туршада 587 мянган гектар байһан), тиихэдэ 1971—1975 онуудта 1,5 миллионһоо дээшэ гектараар нэмэхэ байна.

СССР-эй Европын хубиин гандангы районуудта уһалагдадаг талмайнууд өгээн түргөөр үргэдхэгдэхөөр хараалагдана. Энэ зонын уһалагдадаг газар тарялангай гол зорилго гэхэдэ, шэниисэ, барайгар, кукуруза бүри ехээр ургуулдаг болохо, тиихэдэ город шадарай ажахынууд та овощ, эртын хартаабха, тэжээлэй ургамалнуудые ургуулха хэрэг мүн болоно.

Эндэ уһалагдадаг гол районууд гэхэдэ, иимэнүүд болохо:

Хойто Кавказ. Эндэ нэн түрүүн Кубань гол шадархи шииг ехэтэй набтар газарта барайгар тарилгын тон шухала бааза байгуулагдажа байна. Кубань голой урасхалые Краснодарска водохранилищи хубааралан тааруулжа байха юм. Дон, Терек мүрэнһөө уһа абахын ашаар барайгарай тарилга үргэдхэгдэхэ юм. Ороо̇һото ургамалнуудые — шэниисэ, кукуруза ургуулхын зорилгоор хэдэ хэдэн уһалууриин барилганuудые барихаар хараалагдана;

Доодо ба Дунда Волго. Энэ түйлай ехэ ерээдүйн арга боломжотой райондо энэ табан жэлдэ уһалууриин хүдэлмэри хүгжэжэ эхилээ. Эндэ проект табилгын, барилгын томо организацинууд, үйлэдбэриин баазанууд, научно-шэнжэлэлгын эмхи зургаанууд, туршалгын-жэшээтэ совхозууд байгуулагдаха юм. Мүн Куйбышевска, Саратовска, Волгоградска областьнуудта хэдэ хэдэн уһалууриин барилганууд, Астраханска областьдо, Хальмагай АССР-тэ барайгар уһалха инженернэ барилганууд баригдахаар хараалагдана.

Заволжско районуудта, мүн Казахстанай тэрэ шадарай баруун урдахи областьнуудта ороо̇һо таряа ургуулха газар уһалхын тула хараалагдажа байһан томо барилга болохо Волго-Ураал каналай барилга тухай онсолон хэлэхэ хэрэгтэй. Энэ каналһаа уһалагдажа боломоор талмай 1 миллион гектар хүрэтэр хэмжээтэй байха.

Украинын ССР-тэ 400 километр утатай, Каховкоһоо Керчь хүрэтэр татагдаһан Северо-Крымскэ каналай барилга дүүргэгдэхэ. Энэ табан жэлэй туршада талмайнуудые ашаглалгада оруулхаар Херсонско, Николаевска, Одесскэ, Крымскэ областьнуудта томо барилганууд баригдажа эхилхэ юм. Эдэ талмайнууд дээрэ уһалууриие хүгжөөхэ хэрэг шэниисэ, барайгар болон бусад ороо̇һото, тэжээлэй ургамалнуудые, тэрэшэлэн саахарай свёкло ехээр ургуулан абадаг болохо хэрэгтэ зорюулагдана.

Молдавиин ССР-тэ Днестр, Прут, Дунай мүрэнүүдэй уһанай нөөсэ дээрэ уһалууриин ажал хүгжэхэ юм.

СССР-эй Европын хубиин бүхы газар дээрэ город шадарай овощой, һүнэй ажахынуудта зорюулан уһалууриин барилганuудые бодхоохо талаар ехэ хүдэлмэри хэгдэхээр хараалагдана.

Табан жэлэй турша соо СССР-эй Европын хубида бүхыдөө 1,35 миллион гектар, тиихэдэ 1971—1975 онуудай туршада 3 миллионһоо дээшэ гектар шэнэ газар уһалагдадаг болохо.

Нютагай үнинэй ургамалнуудые: хлопчатник, ороо̇һо таряа, сай, виноград, цитрусова болон бусад ургамалнуудые уһалхын тула Закавказиин республиканuудта уһанай ажахын хүдэлмэриин хэмжээн ехэ болохо юм. Азербайджанай ССР-тэ газарые хужарһаа сэбэрлэхэ хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагдаха зэргэтэй. Имагтал энэ асуудал шиидхэхын тула эндэ гол мүнгэ зөөри ба материальна арга боломжонуудаа элсүүлхэ шухала. Закавказида уһалагдадаг газарай бүхы талмай энэ табан жэлэй туршада 180 мянган гектараар, тиигээд тэрэнэй һүүлээрхи табан жэлэй туршада 300 мянга тухай гектараар үргэдхэгдэхэ байна. Хатаалгын, уһанай хэм тааруулан байлгахын хүдэлмэри болбол культуртехническэ хүдэлмэритэй-модо бургааһанһаа сэбэрлэхэ, намагай болдог болон бургааһа отолжо хаяха, хүрьһэ хахалха болон элдүүрилхэ хүдэлмэритэй — нэгэн доро ябуулагдахань онсо шухала байна. Энэ хадаа газарые хүдөө ажахын талаар саг соонь ашаглаха хэрэгые хангаха юм. Хатаалга, культуртехническэ хүдэлмэри болон полинуудые хүдөө ажахын талаар ашаглаха хэрэгые нэгэдэмэл, таһаршагүй бүридэл гэжэ хараха хэрэгтэй.

Табан жэлэй туршада хатаагдаха 6—6,5 миллион гектар газарһаа Россин Федерацида 2,2 миллион гектарһаа бага бэшэнь, Белоруссиин ССР-тэ —1,5, Прибалтийска республиканuудта—1,4, Украинын ССР-тэ—0,7 миллион гектарынь ашаглалгада орохоор хараалагдана.

Ороной бүхы районуудта газарые уһатай болгохо, мүн уһалжа байхын тула газар доро̇һоо гараһан уһые үргэнөөр хэрэглэхэ ябадал хараалагдана. СССР-эй мелиорациин ба уһанай ажахын министерство СССР-эй геологиин министерствэтэй суг хамта газар дорохи уһа бэдэрхэ, шэнжэлхэ, уһа татан гаргаха барилга болон уһа дамжуулгын барилганuудые бодхоохо талаар ехэ хүдэлмэри хэхэ болоно. Халижа тогтоһон уһаар уһалалгада, илангаяа Казахстан, Заволжи, бусад районуудта нимэ уһалалгада ехэ анхарал хандуулагдаха юм.

5. Техническэ талаараа эрхим һайн системэнүүдые бариха, барилгын болон проектнэ организацинуудай хүсэ ехэ болгохо

Газар уһалалгын болон хатаалгын техническэ талаараа эрхим һайн системэнүүдые барилгын, уһанай ажахы барилгын организацинуудай үйлэдбэриин — техническэ бааза байгуулгын асуудалнуудта эгээл шухала анхарал хандуулха хэрэгтэй.

Гол мүрэн, нуур сөөрэмүүдһээ абтаһан уһые поли, тарялан хүрэтэр абаашахадаа шадаал һаа багаар гээхэ гэжэ оролдохо байна. Энээнтэй дашарамдуулан уһанай фильтраци гэдэгтэй тэмсэл шухала удха шанартай болоно. Нютаг нютагай онсо өөрэ байдал дээрэһээ боложо, тэрэ фильтраци гэдэгтэй тэмсэхэдээ, каналнуудые монолитна гү, али холимог бетоноор, асфальт-бетоноор, полимернэ материалнуудаар ханалжа, шабарлиг гү, али шабар элһэ холиһон экрануудые түхеэржэ хахадэ болохо юм. Энээн дээрэһээ боложо, тэдэ системэнүүдэй ашагта һайн ажалай коэффициент нилээд дээшэлжэ болохо.

Хэрэгтэй болоһон бүхы ушарнуудта уһалууриин каналнуудые барихатай нэгэн хамта коллекторно-дренажна сеть барилсаха хэрэг шухала. Вертикальна дренаж гээшэ уһалагдадаг газарта дабһа хужарай бии болохо ябадалтай тэмсэхэ шэнэ, түрүү арга мүн. Тиимэһээ тэрэ вертикальна дренаж гэдэгые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ гэжэ тусгаар анхарал хандуулха хэрэгтэй.

Уһанай болон агаарай байдал тааруулдаг — газар хатаалгын системэнүүдые бариха талаар Украинын мелиораторнуудай дүй дүршэлдэ анхаралаа хандуулмаар.

Уһанай ажахын талаар хэмжээ ябуулгануудай үргэн далайсатайгаар бэелүүлэгдэжэ байһан ушар барилгын үйлэдбэриин бааза — барилгын индустриин предприятинуудые, барилгын материалнуудай промышленностиие байгуулха темп нилээд хурдадхахые эрижэ байна. СССР-эй мелиорациин болон уһанай ажахын министерствын системэ дотор ойрын жэлнүүдтэ хабсаргагдамал түмэрбетон гаргаха тусхай томонууд хэдэн заводуудые, заһабариин заводуудые, оньһожоруулгын баазануудые барижа, ашаглалгада оруулха гэжэ хараалагдана.

Үнгэрэгшэ жэл барилгын индустриин түрүүшын 15 нэгэдэмэл баазануудай барилга эхилээ һэн. Тэдээнэй эгээн томонуудынь гэбэл: Россин Федерацида — Кавказска, Грозненско, Трусовска; Узбекскэ ССР-тэ — Каршинска, Украинын ССР-тэ — Каховско, Новомосковско; Туркменскэ ССР-тэ — Безмейнскэ, Тедженскэ баазанууд баригдажа байна.

Союзна болон республиканска мэдэлтэй уһанай ажахын барилгын главна управленинууд эгээн томонууд, арадай ажахыда шухала удха шанартай барилганuудые барижа байха гэжэ хараалагдана. Тиимэ главканууд Дунда Азида, Казахстанда бии. Тэдэнэй хажуугаар Белоруссиин Полесидэ, Волго шадар, Хойто Кавказда, Украинын урда захада бариха гэжэ хараалагдана.

Барилгын газарнуудые мэргэжэл ехэтэй хүдэлмэришэдөөр бүридүүлхэ, тэдээндэ гэр байрын, культурно-ажаһуудалай зохид һайн эрхэ байдал бии болгохо гээшэ барилгануудай хүтэлбэрилэгшэнүүдэй, нютагай партийна болон советскэ организацинуудай талаһаа тусгаар анхарал гаргаха зүйл мүн. Профессионально-техническэ һургуулинууд, механизациин һургуулинууд, хүдэлмэришэдые эмхитэйгээр һургадаг бусадшье түхэлэй һургуулинууд мэргэжэлтэ кадрнуудые бэлэдхэхэ хэрэгтэ шухала үүргэ дүүргэхэ байна.

Газар малтадаг, барилгын техникэ үндэр бүтээсэтэйгээр ашаглаха тушаа анхарал оролдолго гаргаха ёһотойбди. Тусхай мелиоративна машинануудай парк энэ табан жэл соо гурба дахин шахуу олошорхо юм. Тэрэ техникын һаадгүйгөөр хүдэлхын тула, тэрэнэй бүтээсын, хэжэ байгаа ажалайнь шанарай эрид дээшэлхын тулада уһанай ажахын барилгын организацинууд бүхы хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

Манай промышленность һайн һайн машинануудые гаргахынгаа хажуугаар, хуушаранги түхэлэй, бүтээсэ багатай техникэ уһанай ажахын организацинуудта гаргажа үгэһөөр зандаа гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Ороной элдэб нютагуудай эрхэ байдалда газар уһалха талаар мүнөө үеын эрилтэ хангажа шадамаар машинануудые ойрын сагта бии болгохын тулада конструкторска организацинуудай хүдэлмэри нилээд һайжаруулха хэрэгтэй болобо.

Совет эрдэм наука болбол гидротехническэ барилга нарижуулан һайжаруулгада, уһалагдадаг газар тарялангай ажал хүгжөөлгэдэ, хатаагдаһан газар ашаглаха ябадал һайжаруулгада горитой түһа нэмэри үзүүлһэн байха юм. Гэхэтэй хамта, шэнэ, угаа ехэ зорилгонууд эрдэм шэнжэлгын хэмжээе бүри дээшэнь үргэхэ эрилтэ табина.

6. Мелиоративна барилгада зорюулагдаһан мүнгэ зөөри бүри ехэ ашагтайгаар хэрэглэхэ

Газарай мелиораци болон ашаглалгада тон ехэ мүнгэ зөөри — 14,37 миллиард түхэриг зорюулагдана. Тэрэ тоодо барилга-хабсаралгын хүдэлмэридэ 9,37 миллиард түхэриг зорюулагдана. Тиимэһээ тэрэ ехэ мүнгэ зөөри ашаяа яажа харюулхаб гэһэн асуудал гарана бшуу.

Газарай мелиорацида гаргагдаһан мүнгэ зөөри ябал бүри һайнаар ашаяа харюулхаб гэбэл, тэрэ газарта хүдөө ажахын ямар ургамалнуудай таригдаһан дээрэһээ тэрэнь болохо. Тиимэһээ тэдэ мүнгэнэй ашаяа харюулга тухай асуудалые хүдөө ажахын тус бүри һалбаринуудтай нэгэдүүлэн хаража үзэхэ хэрэгтэй.

Хлопок үйлэдбэрилгые дам саашадань ехэдхэхэ гэһэн зорилгонуудтай дашарамдуулан, хлопок таридаг районуудта барилгын шэнэ системэнүүдые бии болгохо, мүнөө байгаашыень һайжаруулха хэрэгтэ тэдэ мүнгэнэй ехэнхи хубинь зорюулагдаха байна. Табан жэлэй турша соо тэрээндэ гэжэ 3,9 миллиард түхэриг гаргашалагдаха юм.

Уридшалан тооложо үзэхэдэ, энэ үе соо шэнээр уһалагдадаг болоһон, мүн һайжаруулагдаһан хуушан газарһаа 3 миллион гаран тонно хлопок-сырец нэмэжэ абтаха ёһотой. Ажахынууд тэрэнээ худалдажа, 2,7 миллиард түхэригэй сэбэр олзо оруулжа шадаха.

Тиимэ болохолоороо хүдөө ажахын энэ һалбаридахи мелиоративна хүдэлмэридэ гараһан гаргаша тэрэ газар ашаглажа байха түрүүшын үе соо 70 процентээр бусаха, бэшэниинь — удаадахи хоёр жэл соо бусаха байна.

Тэдэ гол фонднууд бүри хойшонхи жэлнүүдтэ жэлэй 800 миллион түхэригэй гэхэ гү, али гол фонднуудай үнэ сэнгэйн 20 процент шахуу сэбэр олзо доход оруулха байһыень хараада абаха хэрэгтэй. Хлопок таридаг газар уһалхын тулада гаргагдаһан мүнгэнэй түргэнөөр, һайнааршье ашаяа харюулжа шадаха байһаниинь дээрэхи тоонууд баталан харуулна.

Барайгар тарилгын инженернэ түхеэрэлгэнүүдые барилгада гаргагдаһан гаргаша богони болзор соо ашаяа харюулжа шадаха юм. 1966—1971 онуудта уһалагдаһан барайгарай газар дээрэһээ 2,7 миллион тонно барайгар нэмэжэ абтаха. Барайгарай системэнүүдые барилгада гаргагдаһан мүнгэ тэдэ системэнүүдэй ашаглалгада ороһон түрүүшын үедэ 60 процентээр бусаха, бэшэ гаргашань—удаадахи хоёр жэл соо бусаха.

Хойшо хойшодоо барайгар тарилгын ажахынуудта байгуулагдаһан тэдэ гол фонднууд өөһэдынгөө үнэ сэнгэй 18 процент тухайтай сэбэр олзо оруулжа байха юм. Тиимэ болохолоороо, барайгар тарилгын ажахынуудта гаргашалагдаһан мүнгэн таба-зургаан жэлэй турша соо бусаха байна.

Тарян болон мал ажалай ажахынуудта газар уһалалгада гаргагдаһан мүнгэнэй ашаяа харюулга тухай асуудалда анхарал ехээр хандуулмаар. Уһалагдадаг газарһаа дунда зэргээр гектарай 26—27 центнер ургаса хуряажа байбал, уһалагдадаг талмайн ашаглалгада ороһоной һүүлээр 9 жэлэй турша соо тэрээндэ гараһан мүнгэн һөөргөө бусажа шадаха гэжэ тоололжо үзэхэдэ тодорбо.

Мүн шиигээр үлүү ехэ зонодо мүнгэ зөөри тон ехээр гаргашалагдаха байна.

Тоолоод үзэхэдэ, 1966—1971 онуудта энэ зонодо мелиоративна хүдэлмэри хэһэнэй ашаар 8 миллион шахуу тонно ороо̇һото таряа, 20-ёод миллион тонно һү, 1 миллион тонноһоо үлүү мяха, мүн горитойхон хэмжээнэй улһа, хартаабха, овощ болон бэшэшье продукци абтаха зэргэтэй. Шииг ехэтэй зонодо газарай мелиораци хэжэ, таряа ургуулгада гаргагдаһан мүнгэ зөөри табан жэл соо бусаха юм. Тиимэһээ фонднуудай рентабельность 20 процент байха болоно бшуу.

Хэрбээ уһалагдаһан газарта овощ, жэмэс, виноград, техническэ ургамалнуудые тарибал, тэрэ уһалалгада гаргагдаһан мүнгэн таба-зургаан жэлэй турша соо ашаяа харюулха зэргэтэй.

Уһалагдадаг болон хатаагдаһан газарнуудай экономикодо хүдөө ажахын болон уһанай ажахын организацинууд, тэрэшэлэн манай экономическа наука анхаралаа ехээр хандуулха ёһотой. Тэдэ манай экономическа наука үйлэдбэриһөө ехэ гээгдэжэ ябана гэжэ хэлэхэ зэргэтэй. Капитальна гаргашануудай ашаяа түргэнөөр харюулхын тулада хүдөө ажахын болон уһанай ажахын организацинууд өөһэдынгөө оролдолго хэшээлые нимэ асуудалнуудта зорюулха байна гэбэл:

— Ашаглалгада орохо уһалагдадаг ба хатаагдаһан газарнуудай проектнэ хүсэ шадалые тон түргэнөөр ашаглаха, ондоогоор хэлэбэл, гаргаша тон багаар хэжэ, түсэбөөр хараалагдаһан ургасаяа абаха;

— Эхилэгдэһэн барилга дээрэхи хүдэлмэриие түргэнөөр дүүргэхэ, дүүргэгдээгүй барилгын хэмжээ хорооха;

— Барилгын техническэ эрхэ байдал нарин нягтаар сахижа ашаглалгада орохо мощностьнуудай единицэ бүхэнэй удельнэ гаргаша хорооха.

Ашаглалгада оруулагдажа байгаа проектнэ мощностьнуудые удаанаар ашаглалгада оруулха, ондоогоор хэлэбэл, газараа хүсэд дүүрэнээр ашагладаггүй, хүдөө ажахын культурануудай бага ургаса абалаг, ургаса ургуулхадаа гаргаша ехээр хэдэг ябадал газар уһалалгада болон хатаалгада гаргагдаһан мүнгэ зөөриин ашаяа удаан саг соо, мууса харюулдагайнь мүнөөнэй гол шалтагаан мүн. Мелиоративна системэнүүдые барилгын, хүдөө ажахын талаар газар ашаглалгын хүдэлмэринүүдые комплексноор, бүхэли бүтэнөөр хэжэ бэелүүлхэ гээшэ уһалагдадаг болон хатаагдаһан газарые ашагтай һайнаар, саг соонь элдүүрилэн ашаглаха, тэндэһээ үндэр ургаса, түсэбөөр хараалагдаһанай хэмжээгээр продукци абаха шухала эрхэ нүхэсэл мүн.

Захиргаанай болон культурна центрнүүдһээ холо байдаг томо томо хэһэг газарнуудые элдүүрилэн ашаглахадаа уһанай ажахын барилга хэдэг хэмжээн һүүлэй жэлнүүдтэ ехэ болоо. Тэндэмнай һуурин газарнууд, харгы зам, зайн галай сеть, хүнэй ууха уһа абадаг газар гэхэ мэтэ байдаггүй ха юм. Тэрээн дээрэһээ боложо, томо томо хэһэг газарнуудые ажахын талаар ашаглаха, тэндэ мелиораци хэхэ хүдэлмэри эрхилхэ эмхидхэлэй үлэмжэ һайн формонууд болон экономическа ёһо гуримууд бии болобо. Тэндэмнай гансал уһанай ажахын барилга хэгдэхэеэ болижо, шэнэ газар ашаглалгатай холбоотой али бүхы хүдэлмэринүүд комплексноор ябуулагдана.

Тэрэ комплекс дотор уһанай ажахын барилганууд, инженернэ эрхим һайн коммуникаци, гэр байранuудтай, һургуулинуудтай, худалдаа наймаанай болон культурно-ажаһуудалай эмхи зургаануудтай, түбхинэнги һайн һуурин газарнуудай барилга, тэрэшэлэн барилгын индустриин болон барилгын материалнуудай предприятинуудай барилга оролсоно.

Голодная степь гэжэ газарта, Кара-Кумска канал шадар, Таджигай ССР-эй зарим барилганууд дээрэ тиимэ комплексно барилгын эрхим һайн жэшээ харуулагдаһан байна.

Комплексно барилгын зарим асуудалнууд хүсэд һайнаар шиидхэгдээгүй. Главсредазриссовхозстрой гэжэ главкада хамаатай шэнээр эмхидхэгдэһэн совхозууд хүдөө ажахын организацинуудта удаан саг соо тушаагдаагүй, зарим ажахынууд газараа хүсэдөөр ашаглажа эхилээдүй. Эдэ дутуу дундануудые түргэнөөр усадхаха хэрэгтэй. Гэхэтэй хамта, комплексно барилгын гуримай зүйтэй байһанаа харуулаа, арсалтагүй түрүү арга байһан тулада нь тэрэниие үргэнөөр дэлгэрүүлхэ шухала.

Шэнэ газар бэлэдхэлэй болон ашаглалгада оруулгын тусхай түсэб уһалагдадаг болон хатаагдаһан газарнуудай элдүүрилэгдэжэ эхилхэһээ бүри урид ажахынуудта зохёохоор — тиимэ гурим тогтообол зохистой байгаа. Тэрэ түсэб дотор проектээр хараалагдаһан ургасын хэмжээ түйлаха, гаргагдаһан гаргашын ашые харюулха болзор, ажахынуудые тушааха болзорнууд хараалагдадаг байбал таараха һэн.

Уһанай ажахын барилгые комплексноор хэхын тулада, газар дайдые хүдөө ажахын талаар ашаглахын тулада энэ табан жэлэй түсэб соо түрүүшынхеэ ганса мелиоративна барилгада бэшэ, мүн совхозуудтахи үйлэдбэриин барилгада, гэр байра, коммунально-ажаһуудалай, элдүүрые сахилгын эмхи зургаануудые барилгада, сүл губи газарта — шэнэ газар элдүүрилэгшэ совхозуудта болбосон түхэлтэй тосхонуудые барилгада мүнгэ зөөри һомологдоһон байна.

Нүхэдүүд! ЦК-гай энэ Пленум дээрэ зүбшэн хэлсэгдэжэ байгаа асуудал хүдөөгэй бүхы ажалшадай, манай бүхы арадай талаһаа элдэбхэтэйгээр дэмжэгдэхэ бээзэ гэжэ этигэжэ байһанаа мэдүүлхэдэ болохо. Хүдөөгэй бүхы ажалшад, манай арад бүхыдөө колхозууд болон совхозуудай экономикые дам саашадань бэхижүүлхэ, колхозникуудай болон совхозуудай хүдэлмэришэдэй материальна байдал һайжаруулха, КПСС-эй XXIII съездын табиһан түүхэтэ зорилгонуудые түргэнөөр шиидхэхэ үлэмжэ һайн арга замууд гэжэ Пленумэй тогтоолые тоолохо байнал.

Газарай урэжэлые дээшэлүүлгэ, мелиоративна тон ехэ ажал хэхэ үргэн программа бэелүүлгэ хүдөө ажахые дам саашадань хүгжөөхэ зорилготой тон һайнаар таарална. Манай ороной экономико бэхижүүлхэ тушаа, совет хүнүүдэй ажабайдал һайжаруулха тушаа эсэшэ сусашагүй оролдолгоороо партимнай Ленинэй агуу ехэ сургаалда, коммунизм байгуулгын зорилгонуудта хэмжээгүй үнэн сэхэ байһанаа дахинаа харуулба.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто:

Нэгэдэхи хуудаһанда: «Агитатор» гэһэн түрүү бэшэг; Г. Субботиной «Ехэ һаали» гэһэн корреспонденци; «Уһалуури—баян ургасын хани» гэһэн гаршаг доро суглуулагдамал материалнууд; Ахын малшадые шагнаһан тухай мэдээсэл.

Хоёрдохи хуудаһанда: «Геройнуудай газар нютаг» гэһэн гаршагтайгаар СССР-эй Верховно Советэй депутадта кандидат Жамсо Бальжинимаевич Ванкеев тухай хөөрэгдэнэ; редакцида ерэһэн бэшэгүүдһээ тобшо тэдыгээр.

Гурбадахи хуудаһанда: «Һунгагшад депутадта кандидадтаяа уулзана» гэһэн гаршаг доро суглуулагдамал материалнууд; ТАСС-ай мэдээсэл; хилын саанахи һонинууд; футбол.

Дүрбэдэхи хуудаһанда: һурахаяа хаана ошолтойб?» гэһэн гаршаг доро соносхолнууд.

ЗАҺАБАРИ

Манай газетын майн 29-нэй номерой нэгэдэхи нюурта хэблэгдэһэн КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленумэй Тогтоолой 1-дэхи колонкын доро̇һоо 2-дохи абзацай һүүлшын мэдүүлэл иигэжэ заһан уншахые гуйгдана: «Эхүүн шороб хүрьһэндэ сагаан шохой тараан шэнгээхэ, хужармаг газарта гипс холихо хүдэлмэри тоогдоногүй, минеральна үтэгжүүлгэ, наг шэбхэ багаар тараагдана...».

Редактор **Ц. О. ОЧИРОВ.**

Манай адрес, телефонууд:

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора—23-67, зам. редактора—38-42, зам. редактора—35-84, секретариата—27-37, отделов: сельскохозяйственный—47-59, 35-14, промышленный—48-89, 33-61, корректорская—35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: партийной жизни—40-49, идеологический—24-74, 60-21, советского строительства и быта—34-93, рабселькоров и писем—25-41, 38-30, информации—34-05 и переводов—24-74.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н01703. Зак. № 483.